

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

**BAKALÁŘSKÉ
PREZENČNÍ STUDIUM
2012–2016**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Milena Peroutková

**Děti, mládež a volný čas jako prevence patologických
jevů**

Praha 2016

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Martina Bürgerová

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR

FULL-TIME STUDIES

2012-2016

BACHELOR THESIS

Milena Peroutková

**Children, youth and free time as a
prevention of pathological phenomenon**

Prague 2016

The Bachelor Thesis Work Supervisor: Mgr. Martina
Bürgerová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 20.1.2016   Milena Peroutková .....

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Martině Bürgerové za kvalitní, odbornou a přínosnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce se ve své teoretické části zabývá volným časem dětí a mládeže, především základními pojmy. Rozebírá zde výchovu mimo vyučování, zejména její základy a funkce. Stěžejní kapitola pojednává o institucích a organizacích pro výchovu mimo vyučování. Další kapitola je zaměřena na prevenci sociálně patologických jevů, hlavně na Minimálně preventivní program školy. Praktická část na základě provedeného průzkumu pomocí dotazníku zjišťuje skutečný stav volnočasových aktivit respondentů.

Klíčová slova

Děti, funkce výchovy, preventivní program, mládež, patologické jevy, prevence, preventivní program, volný čas, volnočasové aktivity, výchova, výchova mimo vyučování.

Annotation

The Bachelor thesis in the theoretical part deals with leisure time of children and youth, especially with basic terms. It analyses upbringing and education outside of the classroom, especially its basics and functions. The principal chapter deals with institutions and organizations for education outside of the classroom. The next chapter concentrates on the prevention of socially pathological phenomena, mainly at Minimal preventive programme of school. The practical part based on a survey by questionnaire discovers the real condition of leisure time activities of the respondents.

Key words

Education, education outside of the classroom, function of education, children, leisure time activities, prevention, preventive programme, youth pathological phenomenon.

OBSAH

ÚVOD	9
1 VOLNÝ ČAS DĚTÍ A MLÁDEŽE	11
1.1 VYMEZENÍ POJMU	12
1.2 FUNKCE VOLNÉHO ČASU	13
1.3 ÚČASTNÍCI VOLNÉHO ČASU.....	14
1.3.1 <i>Diferenciace účastníků volného času</i>	14
1.4 DOSPĚLÍ PŮSOBÍCÍ VE VOLNÉM ČASE	15
1.5 NOVÉ METODY VYUŽÍVÁN VOLNÉHO ČASU	16
2 VÝCHOVA MIMO VYUČOVÁNÍ	18
2.1 FUNKCE VÝCHOVY VE VOLNÉM ČASE	19
2.2 CÍLE, PODMÍNKY A PROSTŘEDKY VÝCHOVY VE VOLNÉM ČASE.....	19
2.3 OBSAH VÝCHOVY MIMO VYUČOVÁNÍ.....	20
3 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY	22
3.1 PŘÍČINY VZNIKU SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ.....	22
3.1.1 <i>Sociální příčiny</i>	23
3.1.2 <i>Biologická příčina</i>	23
3.1.3 <i>Setkáváme se s třemi druhy agresivity:</i>	24
3.2 PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ	24
3.3 NEJČASTĚJŠÍ SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY VYSKYTUJÍCÍ SE VE ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ	24
3.3.1 <i>Záškoláctví</i>	25
3.3.2 <i>Šikana</i>	26
3.3.3 <i>Agresivita</i>	27
3.3.4 <i>Kriminalita</i>	28
3.3.5 <i>Užívání návykových látek</i>	28
3.4 NEČASTĚJŠÍ DROGOVÁ ZÁVISLOST VE ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ.....	30
4 INSTITUCE A ORGANIZACE ZAMĚŘUJÍCÍ SE NA VÝCHOVU MIMO VYUČOVÁNÍ	32

4.1	RODINA JAKO PRIMÁRNÍ INSTITUCE	32
4.1.1	<i>Vztahy v rodině</i>	35
4.2	DALŠÍ ZAŘÍZENÍ OVLIVŇUJÍCÍ VÝCHOVU MIMO VYUČOVÁNÍ	35
4.2.1	<i>Zájmová činnost dětí organizovaná školou</i>	36
4.2.2	<i>Zájmová činnost organizovaná dalšími institucemi</i>	37
5	PREVENTIVNÍ PROGRAM	40
5.1	MINIMÁLNÍ PREVENTIVNÍ PROGRAM	40
5.2	CÍLE ŠKOLNÍHO PREVENTIVNÍHO PROGRAMU	41
5.2.1	<i>Obecné preventivní působení školy</i>	41
5.3	Hlavní témata prevence.....	42
6	DOTAZNÍKOVÝ VÝZKUM.....	45
6.1	CÍL ZÁVĚREČNÉ PRÁCE	45
6.2	HYPOTÉZY	46
6.3	VÝZKUMNÁ METODA	46
6.4	VÝZKUMNÝ VZOREK.....	46
6.4.1	<i>Charakteristika zvolené základní školy</i>	46
6.4.2	<i>Zvolení respondenti</i>	47
6.5	ANALÝZA VÝSLEDKŮ.....	48
6.6	VYHODNOCENÍ ŠETŘENÍ.....	48
6.7	SHRNUTÍ	61
	ZÁVĚR.....	64
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	65
	SEZNAM GRAFŮ	68
	SEZNAM PŘÍLOH.....	69

ÚVOD

Bakalářská práce je zaměřena na téma „ Děti, mládež a volný čas jako prevence patologických jevů“. Je tedy věnována často diskutovanému tématu, neboť využívání volného času dětí a mládeže je považována za důležitou součást rozvoje jejich osobnosti. Toto téma bylo vybráno záměrně, protože se za určitých podmínek dotýká každého z nás, neboť snaha o smysluplné vyplňování volného času je zapotřebí již u dětí nízkého věku.

Vzory, jak zhodnocovat volný čas, přejímají děti a mládež především od svých rodičů, od dospělých. Pokud rodiče vedou aktivně, zdravě svůj volný čas, zapojují do něho i své děti, pak je pravděpodobné, že i ony budou v dospělosti využívat volný čas také aktivně. Na aktivním využívání volného času dětí a mládeže se nepodílí pouze rodiče, ale i různé instituce, jako jsou školy, domy dětí a mládeže aj. Velkou zásluhu také mají různé organizace a kulturní zařízení, která s mladými lidmi soustavně pracují. Zájem o širokou nabídku volnočasových aktivit samozřejmě ovlivňuje dítě samotné. Spočívá to v jeho psychice, zralosti, zájmu či nezájmu o konkrétní smysluplnou činnost při vyplňování svého volného času.

Práce je rozdělena na dvě části, na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část čerpá především z odborné literatury, popř. z internetových zdrojů. V prvních dvou kapitolách se zabývá pojmy volný čas a výchova mimo vyučování, především jejich funkcí a obsahem. Další kapitola je věnována sociálně patologickým jevům, zde je nastíněno šest nejčastějších patologických jevů, s kterými se mladí lidé mohou setkat. Poté následuje kapitola popisující organizace a instituce, které poskytují mladým lidem různé aktivity, výchovu mimo vyučování ve volném čase. Poslední kapitola v teoretické části je zaměřena na prevenci sociálně patologických jevů a především na Minimálně preventivní program uvedené školy, na které je prováděn průzkum.

Následně v praktické části je pomocí kvantitativní výzkumné metody - dotazníků zjištěn skutečný stav volnočasových aktivit u dotazovaných respondentů. Po vyhodnocení dotazníků bude zodpovězena otázka, zda v dnešní uspěchané době mají mladí lidé ve svém životě místo pro vyplnění volného času aktivním způsobem.

Cílem práce je vytvoření přehledu využívání volného času u žáků druhého stupně na základní škole v západočeském kraji a také nastínění využívání volnočasových aktivit u žáků osmých a devátých tříd na jedné západočeské škole.

„Jedno půvabné africké přísloví říká: „K výchově dítěte je třeba celé vesnice.“ Dobrá spolupráce mezi dospělými, kteří se o dítě starají, pronikavě zvyšuje naději na úspěch.“ (Nešpor, 2001, s. 28)

1 VOLNÝ ČAS DĚTÍ A MLÁDEŽE

Každý občan ve společnosti vstupuje během svého života do různého prostředí, kde se účastní volnočasových aktivit, získává zde praktické zkušenosti, dovednosti a také teoretické informace. To vše u dotyčného podpoří jeho vstup do nových oblastí zájmových a veřejně prospěšných aktivit, uspokojí jeho různorodé potřeby a rozvine zájmy.

V dnešní době se volnočasové aktivity stávají významným celoživotním činitelem. Jsou významnou oblastí rozvoje osobnosti, sociálního začlenění, individuálního předpokladu a životních ambicí.

Volný čas dětí a mladých lidí přitahuje mimořádnou pozornost. Mluvíme především o perspektivě života a výchovy i šanci na jejich rozvoj a seberealizaci. To umožňuje, aby každý jedinec mladé generace poznával, jak ke svému volnému času smysluplně přistupovat i v dospělosti.

Každý člověk zaujímá k volnočasovým aktivitám jiné postoje. Jedinec tak uspokojuje svá přání, zájmy, ambice a jejich hodnocením ověřuje své vlastní síly. Touto významnou součástí života utváří svou osobnost.

Volnočasové aktivity mladých lidí ovlivňuje evropský integrační proces a celosvětová globalizace. Ta umožňuje rozvíjet mezinárodní spolupráci a přitom zachovávat specifiku jednotlivých zemí a regionů, uplatňovat a přejímat společné hodnoty a vyměňovat si zkušenosti s jejich osvojováním. Naproti těmto výhodám se objevují i negativní vlivy, které u nás i v zahraničí pronikají mezi mladou generaci. Patří mezi ně drogová závislost a další závislosti, tělesné, psychické násilí a šikana, xenofobie či rasismus, etnické a sociální vylučování.

Proto je zapotřebí volný čas rozvíjet pozitivně a omezovat negativní tendence:

- Výchova mladé generace k demokratickému občanství, což vyžaduje a motivuje úsilí o spoluúčasť dětí a mládeže na životě společnosti od místního po mezinárodní prostředí.

- Rozvoj jedinců a jejich skupin založeném na zájmu. Tím je oslabována jednostranná individualizace, manipulace, která se promítá do koncepce masových organizací.
- Rozvoj individuálních, často specializovaných zájmů a nadání jednotlivců, což může vyvolat nebezpečí výlučnosti.
- Společenské předpoklady a možnosti pozitivně realizovat. Volný čas se v různých sociálních prostředích a zeměpisných oblastech rozrůžňuje, dále diferencuje.
- Sociální vlivy, národnostní a náboženské předsudky bývají i dnes příčinou sociálního vylučování, agrese vůči jednotlivcům i celým sociálním skupinám. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

1.1 Vymezení pojmu

„Volný čas (angl. Leisure time, franc. Le loisir) je čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život. Někdy se vymezuje jako čas, který zbývá po splnění pracovních i nepracovních povinností. Přesnější a úplnější je však jeho charakteristika jako činnosti, do níž člověk vstupuje s očekáváními, účastní se jich na základě svého svobodného rozhodnutí, a která mu přináší příjemné zážitky a uspokojení. Jako hlavní funkce volného času se uvádějí: odpočinek (regenerace pracovní síly), zábava (regenerace duševní síly), rozvoj osobnosti (spoluúčast na vytváření kultury), sociální prevence a výchova.“ (Hofbauer, 2004, s. 13)

Autoři Hájek, Hofbauer a Pávková, 2008 uvádí, že volný čas je částí lidského života mimo čas pracovní, čas vázaný (zahrnuje biologické potřeby), chod rodiny, provoz domácnosti, péče o členy rodiny a další povinnosti. Je to tedy doba, která zůstane jedinci po splnění všech povinností k dispozici pro činnosti sebeurčující a sebevytvářející. Týká se odpočinku a zábavy, rozvoje zájmové sféry, zlepšení kvalifikace a účasti na veřejném životě.

„Volný čas je doba, po kterou člověk patří sám sobě, může se svobodně rozhodnout o činnostech, které mu přinášejí potěšení či odpočinek. Je to ta část dne, v níž je člověk osvobozen od všech povinností pracovních, studijních, společenských, od svých závazků k rodině i vůči sobě samému (ve smyslu uspokojování primárních potřeb).“ (Dvořáček, 2014, s. 238)

Takto interpretovaný volný čas je velice vzácným jevem. Pokud je oproštěn od všech povinností, nemůžeme do něho zahrnout například individuální vzdělávání v cizích jazycích či ve hře na hudební nástroj nebo i zájmové činnosti odpočinkového charakteru, jako jsou např. sportovní kroužky či skautské schůzky. Jediným argumentem, proč se tyto činnosti mohou zařadit k aktivitám ve volném čase, že se o jejich volbě rozhodujeme dobrovolně. (Dvořáček, 2014)

Specifickou zvláštností volného času dětí a mládeže je to, že z výchovných důvodů je žádoucí jeho pedagogické ovlivňování. Děti nemají dostatek zkušeností, nedovedou se orientovat ve všech oblastech zájmových činností, proto potřebují citlivé vedení.

Mladí lidé překypují volným časem, proto by společnost měla mít zájem na tom, jak tento čas využívají. Pouze rodina na jeho využívání nestačí. Pro tuto funkci nemá dostatek času, chybí i materiální vybavení a odborná kvalifikace. Prokázalo se, že rušení institucí pro výchovu mimo vyučování má škodlivý účinek. Zkušenosti ze zahraničí potvrzují, že prevence je ve výchově účinnější a levnější než následná převýchova.

(Pávková za kolektiv, 2008)

1.2 Funkce volného času

Hofbauer uvádí, že volný čas má funkci sociální, terapeutickou a ekonomickou.

- Funkce sociální zahrnuje socializaci v různých sociálních prostředích včetně rodiny a sdružování. Symbolická příslušnost vyjadřuje vztah ke skupině a obsahuje potvrzení vlastní osobnosti a sociální uznání.

- Funkce terapeutická zahrnuje hledisko zdravotní, smyslový rozvoj, prevenci chorob a zdravý životní styl.

Funkce ekonomická docenjuje hospodářský význam volného času pro jednotlivce i společnost oproti koncepcím z počátku minulého století, kdy volný čas pokládali za čas neproduktivní, promarněný. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

1.3 Účastníci volného času

Cílovou skupinou výchovného zhodnocování volného času bývají obvykle děti a mládež, dále dospělí, kteří mezi nimi působí.

Děti a mladí lidé realizují své volnočasové aktivity sami nebo se zúčastňují aktivit připravených dospělými. Dospělí jsou činitelem strukturovaným, proměnlivým, citlivě reagují na vývoj společnosti, na požadavky výchovy mladé generace, přání účastníků, na podmínky jejich života ve volném čase.

Dospělí se na životě a výchově mladých ve volném čase přímo podílejí jako vychovatelé, vedoucí, animátoři. Stávají se tak spolutvůrci a spoluúčastníky výchovného zhodnocování volného času.

Dospělí mají v mnoha ohledech rozhodující vliv na oživení celého systému volného času. Závisí na jejich připravenosti, působení, motivaci individuální či společné, zájmové nebo veřejné, jednorázové či dlouhodobé, zda se pro dobrovolnou účast podaří získat zájemce.

Základním východiskem i cílem volnočasového působení je samo dítě a mladý člověk, rozvoj jeho osobnostních předpokladů, přirozeně se projevujících i soustavně rozvíjených ambicí i zájmů a sociálních kompetencí.

Do souhrnu volnočasových vlivů se však promítá také pronikání negativních vlivů, proto je nutné na ně reagovat a omezovat jejich působení.

1.3.1 Diferenciace účastníků volného času

Účastníci volnočasových aktivit jsou ve svém složení značně diferencováni podle různých hledisek. Týká se to pohlaví, věku, sociální příslušnosti, kulturní

orientace, obsahu, zaměření zájmu, jeho odborné a výchovné náročnosti a dalších kritérií.

- Dle věku - využívání volného času mezi jedinci ovlivňuje především věk dítěte, mladého člověka, dospělého jedince, k jehož vymezení se projevují různé přístupy.
  - už do předškolního věku pravidelně pronikají zájmové činnosti. Účastníkům je tak umožňován dříve vstup do nových prostředí, učit se novému, zvládat aktivity s tím spojené
  - děti a mládež se účastní volnočasových aktivit za podpory dospělých – rodičů, učitelů, pracovníků volného času. To pozitivně ovlivňuje jejich rozvoj osobnosti, vztah k okolí, přípravu a individuální a společenské uplatnění v rodině, v práci ve volném čase
- Dle pohlaví - pohlaví jako činitel podmiňující účast na volnočasových aktivitách je ukazatel stabilní, účast děvčat a chlapců na těchto aktivitách se však proměňuje. Dnes se dívky a mladé ženy scházejí nejen v aktivitách pro ně tradičních, ale i v typicky mužských činnostech (technické, bojové, adrenalinové sporty, aj.).
(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

1.4 Dospělí působící ve volném čase

Diferenciace profesionálních pracovníků zabývajících se volným časem dětí a mládeže vychází z cílového, funkčního, obsahového a metodického členění aktivit.

Nejčastěji se setkáváme s pojmem vychovatel (pedagog volného času), který vykonává přímou výchovně vzdělávací činnost. Označuje profesionální pracovníky zařízení volného času např. ve školní družině, školním klubu, domově mládeže, dětském domově a pracovníky nápravných zařízení. Jejich činnost probíhá ve volném čase vychovávaných.

Mezi další tradiční pojmenování patří účastník volnočasové aktivity, který pracuje s dětmi, mládeží, dospělými lidmi v jejich volném čase. Jejich hlavní charakteristikou je dobrovolnost účasti.

Termín pracovník volného času pojmenovává dospělou osobu, která ve volném čase dětí a mládeže působí profesionálně.

Při různých organizacích působí organizátoři, kteří smysluplně organizují a plánují volný čas dětí a mládeže.

Zájmové kroužky, různé oddíly sdružení dětí a mládeže, také soubory umělecké tvořivosti, které probíhají ve volném čase dětí a mládeže vedou vedoucí.

V současnosti (od devadesátých let 20. století) se stále častěji setkáváme s pojmem animátor, který je významným činitelem volnočasových aktivit života a výchovy dětí a mládeže. Jeho působení od tradičního působení školy a rodiny proniká do nových prostředí, v nichž se účastníci učí přiměřeně chovat a účinně jednat. K tomu jim napomáhá dospělá osoba – animátor, který vyjadřuje podstatu volného času, jeho dynamičnost, inspirační působení, pomáhá zvyšovat různé aktivity.

(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

1.5 Nové metody využíván volného času

Dnešní doba hledá, ověřuje nová řešení, uplatňuje nové jednotlivé metody i celkové přístupy.

Pedagogika zážitků (dobrodružství) neboli adrenalinové činnosti umožňuje vstupovat do dobrovolně, reálně existujících rizik a nebezpečí, prožívaných napětí, která zážitky účastníka zintenzivňují. Adrenalinový zážitek poskytují lanová centra, lezení do výšek v přírodě bez jištění, vysokohorská turistika, jízda po zemi na travních lyžích, kolečkových bruslích, jízda na sněhu na sjezdových lyžích s pomocí tažného draka, nad vlnami mořského příboje s pomocí padáku, aktivity na sněhu – putování po sněžnicích, se psy, tzv. snow-kitting – let na tažném akrobatickém draku, plavba na divoké vodě na různých plavidlech.

Komplexy světa reálné fantazie – areály a zařízení vznikající na základě rozvoje počítačové techniky a hromadných sdělovacích prostředků. Návštěvníkům je skutečnost přiblížena různými, vzájemně se kombinujícími způsoby a technickými prostředky. Společným prvkem je uvolnění fantazie a odpoutání od denních realit,

což umožňuje jejich skutečnost hlouběji poznávat a intenzivněji prožívat.
Nejznámější zařízení tohoto typu jsou Disneylandy a Legolandy.

(Hájek, Hofbauer, Pávková 2008)

2 VÝCHOVA MIMO VYUČOVÁNÍ

Osobnost člověka, jeho individualita se utváří v průběhu ontogenetického vývoje působením různých činitelů. Už při narození si přináší každé dítě na svět určité předpoklady. Jedná se o vrozené předpoklady, vlohy, které mohou být zděděné po předcích, nebo dispozice získané v průběhu prenatálního vývoje. Velký vliv na vývoj jedince má sociální prostředí. Záměrným a cílevědomým působením na dítě formujeme takové rysy osobnosti, které jsou chápány jako kladné, žádoucí.

Primární sociální skupinou při výchově dětí je rodina se svými bohatými, citlivými a intimními vztahy. Na výchovné působení rodiny navazují předškolní zařízení, poté škola jako jeden z nejvýznamnějších výchovných činitelů. Kromě rodiny a školy se na výchově dětí a mládeže v době mimo vyučování podílejí různé instituce pro výchovu mimo vyučování.

(Pávková a kolektiv, 2008, s. 37)

„Pedagogické ovlivňování volného času, zejména výchova dětí a mládeže mimo vyučování, je významnou oblastí výchovného působení. Poskytuje příležitost vést jedince k racionálnímu využívání volného času, formovat hodnotné zájmy, uspokojovat a kultivovat významné lidské potřeby, rozvíjet specifické schopnosti a upevňovat žádoucí morální vlastnosti. Obsah i způsob využívání volného času mají značný význam z hlediska duševní hygieny. Způsob odpočinku, rekreace a zábavy se odráží i ve studijních a pracovních výkonech člověka. Hodnotné a trvalé celoživotní zájmy mohou kladně ovlivňovat partnerské vztahy a výchovu dětí v rodině.“

(Pávková a kolektiv, 2008, s. 37)

Pávková uvádí, že výchova mimo vyučování probíhá mimo povinné vyučování, mimo bezprostřední vliv rodiny, je institucionálně zajištěná, uskutečňuje se převážně ve volném čase.

2.1 Funkce výchovy ve volném čase

Z pedagogického hlediska nám nemůže být lhostejné, jakou činností žák či student vyplňuje svůj volný čas. Za optimální je považována taková kombinace činností, při níž se naplňují tyto tři funkce volného času:

- Odpočinek, který představuje relaxaci fyzickou a duševní kompenzuje únavu.
- Zábava, která uspokojuje potřeby jedince, např.: touha po romantice, přátelství, uznání.
- Vlastní rozvoj člověka, týkající se rozumové stránky jedince, jeho vůle, citu, tělesného rozvoje.

Pokud chceme pedagogicky ovlivňovat aktivity mladých lidí v jejich volném čase, je zapotřebí tyto funkce respektovat. Zájem vychovatelů o problematiku volného času by se měl promítat ve dvou rovinách:

Výchova ve volném čase ve smyslu organizace činností, vlastního obsahu a zájmových aktivit.

Výchova k volnému času, týkající se motivace a orientace dětí k vhodným činnostem, osvojení potřebných dovedností a vědomostí, nabídka a usměřování zájmů.

(Dvořáček. 2014)

2.2 Cíle, podmínky a prostředky výchovy ve volném čase

Základním znakem výchovy je její cílevědomost. Pedagog si v každé fázi výchovného působení stanoví přiměřené cíle, volí prostředky, jimiž lze cílů dosáhnout a hodnotí výsledky svého snažení.

Výchova má ve volném čase své specifické obecné i dílčí výchovné cíle. Mezi obecné cíle výchovy mimo vyučování a volném čase patří naučit jedince rozumně využívat volný čas, hospodařit s ním, vážit si volného času jako významné hodnoty.

Podmínky výchovy ve volném čase mají v době mimo vyučování své zvláštnosti. Z hlediska vnitřních podmínek ve volném čase mladých lidí mají

pedagogové dostatek příležitostí pro rozvíjení individuálních znaků osobnosti, zejména schopností, zájmů a potřeb. Práce vychovatele či pedagoga volného času je vždy ovlivněna složením skupiny mladých lidí (věkově, heterogenní), to klade na pedagoga vysoké nároky. Vnější podmínky se týkají prostředí, v němž výchova probíhá, zda je rozmanité, proměnlivé, velký vliv má i vybavenost zařízení.

Výchovné metody a formy používají vychovávající k dosažení cílů. Z metod používají nejčastěji slovní (metodu rozhovoru), názorné (pozorování při zájmových činnostech) a metody praktických činností (povzbuzující aktivitu). Z výchovných forem jsou nejčastěji používané hry, vycházky, soutěže, exkurze, schůzky zájmových útvarů, oddílů aj.

K dosahování výchovných cílů volí pedagog výchovné prostředky. Ty zahrnují všechny předměty a jevy, jichž vychovávající využívá k dosažení výchovných cílů. Významnými prostředky výchovy jsou prostory, ve kterých výchovná činnost probíhá, a jejich materiální vybavení. Mezi pedagogické prostředky patří činitele výchovy, obsah výchovy, metody, formy a materiální prostředky. Pojem činitele výchovy se rozumí působení rodiny, školy a výchovných institucí. Obsah výchovy ve volném čase není vymezen pedagogickými dokumenty. Spolu s funkcemi se liší podle typu zařízení. Vychází z vytyčených cílů, přání a potřeb vychovávaných.

Výchova ve volném čase u dětí mimo vyučování má výrazně činnostní charakter, její obsah bývá často vymežován výčtem výchovně-vzdělávacích činností – činnosti odpočinkové, rekreační, zájmové, veřejně prospěšné, sebeobslužné a přípravou na vyučování.

(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

2.3 Obsah výchovy mimo vyučování

Obsah výchovy mimo vyučování tvoří výchovně vzdělávací činnosti odpočinkové, rekreační, zájmové, sebeobslužné, veřejně prospěšné a příprava na vyučování.

- Odpočinkové činnosti slouží k odstranění únavy. Do režimu dne se zařazují nejčastěji po obědě, podle potřeby kdykoliv během dne. Patří sem např. klid na lůžku, procházky, poslech četby, rozhovor, povídání aj.
- Rekreační činnosti pomáhají k odstranění a odreagování únavy z vyučování. Nejčastěji jsou prováděné venku, obsahují pohybově náročnější aktivity sportovního zaměření nebo manuální práce.
- Zájmové činnosti jsou nejdůležitější součástí obsahu výchovy mimo vyučování. Uspokojují, rozvíjejí, kultivují zájmy, potřeby, specifické dovednosti a schopnosti, podílejí se na utváření životního stylu a hodnotové orientaci člověka. Patří sem zájmové činnosti esteticko-výchovné, přírodovědné, tělovýchovné, společenskovední.
- Sebe obslužné činnosti se týkají vedení dětí k samostatnosti v péči o vlastní osobu a vlastní majetek. Děti si pěstují návyky osobní hygieny, péče o pořádek a čistotu prostředí, návyky při jednání s lidmi a vhodného oblékání.
- Veřejně prospěšné činnosti spočívají ve vedení dětí k dobrovolné práci ve prospěch druhých lidí, sociálních skupin či jednotlivců. Můžeme sem zařadit např. podíl na ochraně životního prostředí, pomoc starším a slabším či nemocným spoluobčanům, různé kulturní a osvětové činnosti. Tyto aktivity se u mladých lidí výrazně podílejí na formování kladných charakterových vlastností.
- Příprava na vyučování se týká činností, které souvisejí se splněním školních povinností. Výchovná zařízení se podílejí na přípravě na vyučování v různé míře, různými formami. Vychovatelé (např. dětských domovů nebo na domově mládeže) ovlivňují kvalitu přípravy na vyučování vhodným zařazením do režimu dne, individuálním přístupem k dětem i navázáním spolupráce s rodiči a učiteli.

(Pávková a kolektiv, 2008)

3 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY

Sociálně patologické jevy představují shrnující pojem pro nezdravé, nenormální, obecně nežádoucí společenské jevy, tzn. společensky nebezpečné, negativně sankcionované formy deviantního chování, ale hlavně pro studium příčin jejich vzniku a existence.

(Maříková, Petrusek, 1996)

Tyto jevy ohrožují společnost z hlediska mravnosti i morálky. Jedná se o určité vychýlení se z běžných norem a pravidel dané společnosti, nerespektování požadavků, které jsou na jednotlivce či skupinu kladeny. V nejširším smyslu slova se ovšem nemusí jednat pouze o odchylky špatné a negativní, proto se v současné době používá spíše pojem tzv. sociální deviace.

Této problematice je věnována stále intenzivnější pozornost a nemalý zájem, a to nejen z řad pedagogů či psychologů, ale také rodičů. Jsou to především jejich děti, jež v oblasti patologických jevů představují rizikovou skupinu. Čím dál více se totiž snižuje věková hranice, kdy dítě přichází do styku s návykovými látkami nebo jistým typem agresivního chování na vlastní kůži, tyto problémy už nejsou výhradně záležitostmi vyššího stupně základních škol, ale bohužel i stupně nižšího.

(Fischer, Škoda, 2009)

Nejvýznamnějším prostředkem sociální prevence je výchova dětí v rodinách a ve školách. Velký vliv má také sociální politika státu ovlivňující systém vzdělávání, zaměstnanost, stabilitu rodiny, fungování policejního a soudního aparátu a dalších institucí zabývajících se rizikovou mládeží.

(Matoušek, Kroftová, 2003)

3.1 Příčiny vzniku sociálně patologických jevů

Autoři Fischer a Škoda uvádí, že sociálně patologické chování vzniká působením různých biopsychosociálních faktorů, které mohou působit ve vzájemné interakci. Existují tři přístupy příčin vzniku - biologicko-psychologický, sociálně

psychologický a sociologický. Pro potřeby této práce stačí rozlišit příčiny biologické a sociální.

3.1.1 Sociální příčiny

Mezi sociální příčiny patří nevhodný vliv vrstevnické skupiny nebo kamarádů a vliv rodiny, protože mají primární vliv na socializaci jedince. Učí ho základním společenským zvyklostem, slušnému chování a nastavuje mu hranice. Vytváří jeho sociální zkušenosti, které jsou vytvářeny především výchovou. Rodiče jsou pro dítě prvním dlouhodobým vzorem, a proto rodina plní mnoho funkcí, které jsou v některých případech rozlišné. Pokud se rodiče dítěti dostatečně nevěnují nebo ho nedoceňují, může si hledat takové kamarády, které docení jeho schopnosti, a tak se jedinec může dostat do nevhodné skupiny, která se baví kriminální činností.

Velký vliv na příčinách vzniku sociálně patologických jevů má také škola. Děti vstupují do školy s různými očekáváními. Může se stát, že vlivem různých faktorů prostředí školy vede k jevům, které se označují jako sociálně patologické. Příkladem může být špatný vliv pedagoga, což může u dítěte vést k záškoláctví nebo mnohem závažnějším jevům.

Na děti a mládež mají také velký vliv média. Např. známé osobnosti, které svým vystupováním, textem, hlasitostí v dětech probouzejí násilné sklony nebo hudebníci, kteří při vystoupení na podiích ničí vybavení. Televize má velký vliv na vnímání a toleranci násilí, což u mládeže vyvolává touhu vyzkoušet si to, co viděli v praxi.

(Bendl, 2003)

3.1.2 Biologická příčina

Jako biologickou příčinu lze uvést agresivitu a násilí, které spadají pod pojem delikvence, označující takové chování, které je společností považováno za sociálně nepřijatelné, nezákonné. Agresivita je spontánní pudová tendence, která vzniká reakcí na frustraci. Agresivitou a násilím rozumíme manifestní, pozorovatelné chování, vedené úmyslem poškodit jiný organismus nebo předmět neživotný. Příčiny agresivity nejsou hledány v člověku samém, ale v jeho okolí.

3.1.3 Setkáváme se s třemi druhy agresivity:

- Zlostná agresivita představuje formu agresivního chování. Patří sem projevy zášti a nenávisti, cílené způsobování bolesti, které přináší jedinci vnitřní uspokojení.
- Instrumentální agresivita vždy představuje prostředek pro dosažení cíle. Týká se to např. aktivního jednání na uspokojení potřeb, prosazení pozornosti až k chladnému dosažení spokojenosti.
- Spontánní agresivita se týká agresivního chování, kdy způsobení bolesti přináší emocionální uspokojení a uspokojení potřeb, které jsou abnormální a patologické (např. sadismus).

(Fischer, Škoda, 2009)

3.2 Prevence sociálně patologických jevů

Prevence sociálně patologických jevů na základních školách je velmi důležitá. Neustále se zvyšuje počet dětí, jež se stávají závislými na návykových látkách či jsou oběťmi násilí či agresivního chování. Jsou to především děti školního věku, které spadají do rizikové oblasti výskytu patologických jevů, a které jsou vlivem společnosti a „módních“ trendů zřejmě nejvíce ohroženy.

Předcházet sociálně patologickým jevům je mnohem jednodušší než následně řešit problémy, které s sebou tyto jevy přinášejí. Důležitou roli v oblasti prevence sociálně patologických jevů hrají různé instituce, jako jsou základní školy nebo různá centra volného času.

(Vágnerová, 2004)

3.3 Nejčastější sociálně patologické jevy vyskytující se ve školním prostředí

Mezi nejčastější sociálně patologické jevy, se kterými se můžeme setkat ve školním prostředí, patří záškoláctví, šikana, agresivita, užívání návykových látek, kriminalita a drogová závislost.

3.3.1 Záškoláctví

Záškoláctví představuje z hlediska učitele porušení jednoho ze základních pravidel vymezující roli školáka. Povinností žáka je chodit do školy, tam se učit a chovat žádoucím způsobem.

Záškoláctví bývá spojeno s negativním hodnocením školy, strachem a odporem, který v dítěti škola vyvolává. Takovéto jednání představuje nevyřešený problém, který dítě má.

Záškoláctví nemusí být jen ochranným mechanismem. Často je spíše projevem nerespektování příslušných sociálních norem nebo neochotou akceptovat povinnost, která dítě neuspokojuje.

(Vágnerová, 2004)

O záškoláctví se mluví tehdy, když žák není rodiči omluven z účasti ve škole nebo školském zařízení a čas tráví někde jinde. V naší republice mluvíme o záškoláctví, pokud je dítě žákem základní školy. Záškoláctví se řadí mezi sociálně patologické jevy, poněvadž může být příčinnou vzniku dalšího nevhodného chování nebo dokonce jeho důsledkem. Kryté záškoláctví je pak takové, kdy rodiče vědí o tom, že potomek řádně nedochází do školy a absence mu omlouvají a to z různých důvodů (podezřelým z krytého záškoláctví se pak může stát i lékař...). Při potulování se totiž setkává s nebezpečnými lidmi, je odkázáno samo na sebe, může se stát členem party, díky které začne krást, zúčastňuje se vandalství, tyranizuje starší nebo nemohoucí spoluobčany aj. Pokud je záškoláctví důsledkem, bývá to často proto, že dítě nezvládá rozvod rodičů a jejich hádky, bojí se trestu za neúspěch ve škole, nebo v nejhorším případě je ve škole šikanováno, nebo doma zneužíváno.

(Průcha, Walterová, Mareš, 2003)

Není proto vhodné jen trestat, ale i pátrat po příčině vzniku a důvodech tohoto chování. Záškoláctví a s tím spojené toulání se dětí není pouze porušením zákona o povinné školní docházce, ale je také nebezpečné pro toulavé dítě.

Kyriacou odlišuje různé kategorie záškoláctví, protože ne každé má stejnou příčinu. Zaprvé odlišuje tzv. pravé záškoláctví, kdy si rodiče myslí, že dítě do školy

chodí, ačkoliv tomu tak není. Dalším typem je záškoláctví s vědomím rodičů. Tady rodiče vědí, že dítě nechodí do školy, a záškoláctví omlouvají. Někdy sami dítě záměrně nechávají doma. Existuje také záškoláctví s klamáním rodičů, kdy dítě sehraje na rodiče nemoc a ti mu pak omluví nepřítomnost zdravotní nevolností.

(Kariacou, 2005)

3.3.2 Šikana

Šikanování lze definovat jako násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit.

Šikana je velice závažný problém, s kterým se můžeme setkat v různých podobách téměř po celý život, ať už se jedná o pocit nadřazenosti například mezi sourozenci nebo v rodině, či ve škole, na vojně atd. Problém bychom mohli spatřovat v tom, že tato velmi úzká definice nemusí zahrnovat veškeré formy šikany a násilí a může vést k nezachycení brutálního šikanování, jehož projev je méně nápadný než ostatní.

Instituce školy se v současné době stává místem, kde problematika a řešení šikany a agresivního chování je velmi častým jevem. Šikanovanou obětí se může stát prakticky kdokoliv. Ve školní třídě to většinou bývají děti uzavřené a tiché, obvykle fyzicky slabé, neobratné, děti s nízkým sebevědomím a zvyklé se v mnohém podřizovat. Bývají to také děti samotářské, které mají problémy s navazováním kontaktů a v mnohých případech také děti handicapované. Ať už se na základní škole objeví šikana v kterémkoli z výše uvedených stádií, je velice důležité, ale především také velice těžké, ji rozpoznat.

Riziko, které z těchto situací vyplývá, je především v možnosti zafixování takové zkušenosti jak v případě agresora a jeho oběti, ale i ostatních žáků ve třídě. Učitelé se musí věnovat všem nápadnějším projevům chování svých žáků, v případě zpozorování znaků šikany zakročit hned v počátcích, případ vyřešit žádoucím způsobem a uzavřít. Ve třídě by měl učitel vytvořit takovou atmosféru, kde se šikana neutají a kde se děti budou cítit bezpečně.

(Vágnerová, 2004)

3.3.3 Agresivita

Setkáváme se s dvěma rozdílnými typy agrese – obrannou a destruktivní. Obranná agrese je biologický nástroj, který zaručuje jedinci i celému druhu přežití, objevuje se pouze při ohrožení. Naproti tomu destruktivní agrese je specifická pro lidské bytosti. Jde hlavně o krutost, vedoucí k uspokojení žádosti jedince, jedinci poskytuje rozkoš, jinak nemá žádný jiný účel. Agresivní jednání se u člověka objevuje především, pokud něco brání jedinci k uspokojení jeho potřeb.

(Fromm, 2007)

O destruktivní chování hovoříme tehdy, pokud jedinec jedná agresivně, ubližuje druhému fyzicky, slovně nebo symbolicky. Mezi agresí tak řadíme pomluvu, urážku nebo nevhodné využití gest. Zdrojem agrese tak může být naučená reakce nebo neuspokojená potřeba. Cílem je například získání společenských či jiných výhod pro sebe, nebo naopak přivlastnění si výhod druhého.

Agrese se dále dělí podle různých hledisek. Setkáváme se pak s agresí krátkodobou a dlouhodobou, primitivní a promyšlenou nebo přímou, nepřímou, přesunutou či invertovanou (tzv. autoagresi).

Agresi člověka ovlivňují různé faktory. Nejčastěji to je prostředí, ve kterém se jedinec nachází. Uvádí se, že na člověka má vliv hlučnost, teplota a přeplněnost prostředí.

S pojmem agrese je úzce spojen pojem násilí. Existují různá chápání tohoto pojmu, podle přístupu, kterým na ně nahlížíme. Rozlišujeme tak přístup sociologický, kriminologický nebo psychologický. Psychologický přístup bere násilí jako patologický způsob vztahu konkrétního jedince nebo skupiny s okolím. Řadí se sem činnosti, které by se daly označit jako agresivní, manipulační nebo agresivně-manipulační. Naopak pro kriminologický, sociologický přístup je charakteristické, že pojem násilí hodnotí, snaží se vysvětlit jeho stav, příčiny i strukturu. Násilí lze rozlišit podle délky trvání na dlouhodobé, situační nebo v podobě incidentů. Následky se rozdělují podle dopadu na újmu hmotnou či nehmotnou, fyzickou či jejich kombinaci. Skoro vždy se objevuje újma emocionální.

(Spurný, 1996)

3.3.4 Kriminalita

K jednomu z nejvíce závažných a společensky nebezpečných jevů patří kriminalita a delikvence. Kriminální chování a delikvenci můžeme označit jako projev poruchy sociálně adaptačních schopností a dovedností.

Kriminalitu definujeme jako výskyt chování, které je v dané společnosti trestné. Jedná se o souhrn trestných činů, které se v určité společnosti vyskytly či vyskytují. Tyto činy a chování jsou sankciované podle trestního zákona. Delikvence je z hlediska společensky nepřijatelného chování širším pojmem. Zahrnuje chování, které se týká nejen kriminality, ale také činů, které nejsou tzv. trestné. Patří sem např. přestupky a trestná činnost osob mladších 15 let. Delikvence se často používá v souvislosti s nežádoucím a nepřijatelným chováním dětí a mládeže.

Velice závažným problémem v boji s kriminalitou je trestná činnost mládeže. Kriminalita mládeže, jako součást kriminality vůbec, je negativní sociální jev charakterizovaný porušováním právního řádu, jehož subjekty jsou mladí lidé. Snížení a omezování trestné činnosti mládeže by se v budoucnu měla věnovat ještě větší pozornost než doposud.

Základem boje s trestnou činností mládeže je výchova v rodině. Zejména zde se vytvářejí počátky poznání a chápání složitých vztahových otázek jak v samotné rodině, tak i ve společnosti. Odtud pramení a utvářejí se názory a morální kvality každého jedince. Rodině přísluší rozhodující role při výchově plně hodnotného člena společnosti.

(Fischer, Škoda, 2009)

3.3.5 Užívání návykových látek

Mezi návykové látky, které jsou dětmi a mládeží na základních školách v současné době asi nejčastěji užívány, patří bezesporu tabák. Jedná se o drogu s nejmenším rizikem, ale pouze z krátkodobého hlediska. V konečném důsledku jde o látku, která způsobuje veliké osobní i společenské škody.

Významným faktorem, který silně ovlivňuje to, zda se jedinec stane kuřákem či nikoliv, je vlastní psychická stránka tohoto jedince. Děti ve školním věku jsou

velmi lehce ovlivnitelné názory druhých lidí, zejména svých vrstevníků a rodičů. V tomto věku jsou nezralé a i případné pocity méněcennosti, nízkého sebevědomí či touha vyrovnat se vrstevníkům nebo starším žákům, mohou být vhodnými „předpoklady“ ke vzniku jakékoliv závislosti. Nikotinismus přitom není výjimkou. Kouření dospělých, a zvláště kouření mladých lidí, je součástí obecného syndromu problémového chování a je podle mnohých odborníků návykovou formou chování, která se dá podle všech zjištění mnohem obtížněji zvrátit než alkoholismus či drogová závislost.

(Fischer, Škoda, 2009)

Dále užívání alkoholu. V každé době a oblasti bývala jistá droga upřednostňována a postupně v dané kultuře získala i své místo. Příslušníci společnosti si na tuto drogu zvykli, do určité míry se s ní naučili zacházet a tolerovali její užívání, protože se stalo jakousi tradicí. V našich zeměpisných podmínkách se takovouto drogou stal právě především alkohol.

Závislost vzniká zejména dlouhodobým, pravidelným užíváním alkoholu. U dospělých lidí je to většinou otázka dvou a více let, u dětí přibližně kolem 15 let věku se jedná pouze o několik měsíců. Čím je tedy jedinec mladší, tím dříve a rychleji závislost vzniká. Počátek alkoholismu můžeme velmi často spojovat se situacemi, kdy člověk hledá v alkoholu zdroj jakési euforie - příjemnou změnu nálady, obveselení, úlevu, odstranění potíží a duševního napětí, zapomnění, snahu dodat si odvahy apod. Velmi často těmto situacím předcházejí různé osobní problémy v životě člověka, problémy ve vztahu s partnerem, finanční problémy, pocit nezvládnutí svých denních povinností, pocit nespolehlivosti. Alkohol v těchto chvílích především ulevuje člověku od bolesti, trápení a starostí.

Alkohol v rukou mladých lidí se v poslední době stává jakýmsi módním trendem, jak si zpestřit jinak nudný život. Velké nebezpečí této návykové látky můžeme spatřovat především v tom, že je téměř všudypřítomná a velmi snadno dostupná, mnoho lidí ji považuje za běžnou součást života člověka obdobně jako jiné, tzv. společensky akceptované drogy (káva, tabák aj.)

(Fischer, Škoda, 2009)

Společensky nejméně přijatelné je užívání omamných a psychotropních látek, tedy drog. Drogovou závislostí rozumíme užívání látek přírodního nebo syntetického původu, které spojuje vysoké riziko vzniku závislosti. Drogová závislost je považována za nemoc, řadíme ji mezi chronická onemocnění centrální nervové soustavy. Je možné ji diagnostikovat, léčit, ale především je jí třeba předcházet.

Závislost na drogových látkách bychom mohli popsat jako proces komplexních změn v somatické, psychické a sociální oblasti. Tato závislost nevzniká náhle, ve většině případů tento proces probíhá v několika po sobě jdoucích fázích. K rozvoji závislosti dochází v kratší době, než je tomu u alkoholu.

Fáze závislosti jsou následující:

- stádium (experimentální) – jedná se o občasné užití drogy, které přináší jedinci příjemné, dosud nepoznané prožitky, droga pomáhá uniknout z reality, školu, práci jedinec zvládá lépe, před nejbližšími lze užívání utajit. Pokud se v této fázi podaří jedince podchytit, je šance na zanechání konzumace drog.
- 2. stádium (příležitostné užívání) – jedinec drogu užívá v situaci osobní a sociální nouze či nudy. Zatím není jedinec na látce závislý, je si stále vědom nesprávnosti svého jednání, stále mu záleží na okolí, na svých blízkých.
- 3. stádium (pravidelné užívání) – dotyčný bere drogu čím dál častěji. Začíná být lhostejný, přestává mu záležet na okolí, na blízkých, přestává chodit do školy či práce.
- 4. stádium (návyk a závislost) – jiná motivace než směrem k droze neexistuje, sociální vazby kromě party narkomanů nejsou. Dochází k velkým změnám v oblasti somatické, psychické a sociální, dále k poškození zdraví, CNS, vnitřních orgánů, k snížení imunity, k hepatitidě, HIV.

(Fischer, Škoda, 2009)

3.4 Nečastější drogová závislost ve školním prostředí

Nejčastějšími vstupními drogami jsou pro mladé lidi marihuana a hašiš, které se získávají z konopí. Marihuana je nejužívanější nezákonná droga na světě,

vyvolává stav euforie, psychického uvolnění. Jedinci nepokládají užívání marihuany za škodlivé. Při jejím užívání dochází k poruchám krátkodobé paměti a psychomotorické koordinace.

Hned v oblíbenosti za tzv. trávou, marihuanou je halucinogen LSD, známý jako trip, tripík, papírek. Jeho užívání způsobuje změnu vidění a slyšení skutečných předmětů.

Mezi další drogy, s kterými se mladí lidé mohou setkat, je extáze, která se stala symbolem taneční párty a riskantníhožitkárství. Tato látka vyvolává u konzumenta změny nálad, navozuje pocit vnitřní pohody.

Ze stejné skupiny jako extáze je stimulační látka tzv. speed – bílý nebo žlutý prášek. Speed dodává konzumentovi pocit nabití energií.

Velice často užívanou drogou v dnešní době je kokain, který se vyskytuje v podobě bílého prášku, obvykle se vdechuje, dnes častěji vpichuje injekčními stříkačkami. Kokain navozuje pocit překypující energie, pohotovosti, sebevědomí a společenské nálady. Levnější podoba kokainu je crack, který je vysoce návykový.

Mezi oblíbené drogy mladých lidí v minulých letech patří heroin. Heroin se vyrábí z morfinu, což je látka nacházející se v opiátu z vlčích máků. Dá se vdechovat, kouřit, nejčastěji vpichovat. Je vysoce návykový, hrozí nebezpečí z předávkování, infekce HIV, žloutenky.

Nejčastěji užívaná droga dnešních teenagerů je určitě pervitin (tzv. perník). Hlavní přísadou při vaření pervitinu je efedrin (získává se z léků proti kašli), dále fosfor nebo toulén. Pervitin způsobuje uživatelům stimulaci organismu, pocity euforie, dodává jim spoustu energie, a proto je mezi mladými lidmi tolik oblíbený. Při jeho užívání nemají potřebu jíst, spát, stále se cítí „nabiti“. Pervitin je vysoce návykový, pokud se jedinec stane na něm závislý, následně trpí depresemi, cítí se velice špatně, chátrá.

(Goodyer, 2001)

4 INSTITUCE A ORGANIZACE ZAMĚŘUJÍCÍ SE NA VÝCHOVU MIMO VYUČOVÁNÍ

Výchova dětí a mládeže ve volném čase probíhá zejména v rodině, v rámci určité instituce (zařízení, sdružení) nebo organizace.

4.1 Rodina jako primární instituce

„Rodina je bezesporu jedním z nejvýznamnějších prostředí, v němž dochází k socializaci dítěte a přenosu základních hodnot a norem společnosti. Důležitou úlohou rodičů je také na své děti dohlížet a motivovat je k žádoucímu chování. Pokud rodiče svoji roli neplní očekávaným způsobem či se v rodině vyskytují nějaké problémy nebo nestandardní situace, je tendence případné antisociální chování dětí přičítat této skutečnosti. Při úvahách o možných příčinách delikvence mládeže proto rodina vždy zaujímá čelné místo a nejrůznější charakteristiky rodiny jsou běžnou součástí jak kriminologických teorií, tak i empirických výzkumů delikvence. Vliv rodiny na dítě se však s věkem postupně oslabuje a významnou úlohu začínají hrát především vrstevnické skupiny, s nimiž se jedinec v různé míře identifikuje.“
(Moravcová, Podaná, Buriánek a kol., 2015, s. 74)

Rodina jako primární sociální skupina je pro rozhodující většinu dětí a mladých lidí také prvotním prostředím volno časového života a výchovy, podílejícím se na formování jejich osobnosti.

Rodina vytváří hmotné podmínky a sociální ochranu, začíná s výchovou a vzděláváním, rozvíjí mezilidské vztahy a klade základy hodnotové orientace. Tradiční podoba rodiny přináší dnes svým příslušníkům v mnoha směrech příznivější podmínky než dříve, zároveň prochází významnými změnami, jejichž souhrn se někdy označuje jako krize rodiny. To vše působí na volnočasový život jejich příslušníků.

Na volný čas dětí v rodině jako zdroj pozitivních i negativních vlivů působí především objektivní podmínky života a výchovy dětí v rodině, její velikost a

úplnost, nebo pozdější základní rodiny. Mění se její životní úroveň, její sociální status, způsob začlenění do společnosti a úroveň bydlení, vybavenost domácnosti včetně potřeb pro volný čas.

Vliv má rovněž realizace volného času uvnitř rodiny, je podmíněna zejména způsobem jejího života, postoji a výchovnou praxí rodičů vzhledem k dětem nebo hmotnými a časovými předpoklady pro realizaci volnočasové činnosti.

Současná rodina se rychle proměňuje. Proměny rolí dnešních rodin ve volném čase podmiňuje řada faktorů. Život mnoha z nich obohacují nové způsoby a obsahy individuální činnosti jejich dětí i podněty pro společné aktivity rodičů s dětmi doma i mimo domov. Tyto možnosti jsou však v současnosti oslabovány sociální nejistotou a sociálním vylučováním některých skupin obyvatel.

Sociální nejistota nutila mnohé rodiče řešit existenční otázky svých dětí a celé rodiny. Náklady na volný čas přesahovaly jejich finanční možnosti, volnočasové aktivity se pro ně stávaly méně dostupnými.

(Hofbauer, 2009)

„Žádoucím, dosud z daleka nedosaženým cílem je poučený, aktivní zájem každé rodiny o to, aby její děti mohly svůj volný čas prožívat bohatě a smysluplně na základě svého dobrovolného rozhodnutí a současně za citlivého vedení ze strany rodičů, případně, dalších příslušníků rodiny. Rodina jako inspirátor, podporovatel a realizátor volnočasových aktivit může svoje děti učit k volnému času přistupovat tvůrčím způsobem a vytvářet postoje, které budou ochotny v budoucnosti uplatňovat i po založení vlastní rodiny.“ (Hofbauer, 2004, s. 61)

Toto se uskutečňuje:

- Nápodobou a reprodukcí – pozitivním chováním rodičů prostřednictvím účasti dětí na aktivitách rodiny např. při společenských hrách, domácích zábavách, oslavách, setkáních s příbuznými a přáteli, společných návštěvách zábavních a kulturních zařízení, koncertů, divadel, při vycházkách, výletech, rodinných dovolených aj.

- Uskutečňováním individuálních i společných pravidelných zájmových činností dětí v rodině – sportovních, turistických, uměleckých, technických, přírodovědeckých, zábavných aj.
- Citlivým sledováním a cílevědomým reagováním na potřeby, zájmy a nadání dětí - ty se k takové činnosti sami přihlásí, nebo rodiče vybídnou, podpoří dítě k její realizaci mimo rodinu v různých sdruženích dětí a mládeže, v zájmových činnostech např. uměleckých, ve sportovních aj.

Společným východiskem je dostatek času věnovaný rodiči dětem, jejich poučený a aktivní přístup k tomu, aby se děti učily svůj volný čas využívat k rozvoji sebe i ve prospěch druhých. Takový přístup však není zdaleka vlastní každé rodině, poměrně častý je naopak nezáměr o to, čím se její děti ve volném čase zabývají.

Aktivity volného času významně spoluvytvářejí životní styl rodiny a jsou zpětně ovlivňovány. Jeho demokratické pojetí umožňuje účast dětí na životě rodiny a řešení společných otázek. Mohou společně spolurozhodovat o plánované společné dovolené, o investicích, nákupech pro rodinu, děti a o možných volnočasových aktivitách.

(Hofbauer, 2004)

Rodina má za úkol připravit své děti na vstup do praktického života. Dalším velmi důležitým úkolem, který je v popředí funkcí této instituce je stránka emocionální, kterou neobsahuje žádná jiná instituce. Rodina tím poskytuje potřebné citové zázemí dětem, přináší jim pocit bezpečí, děti poté pociťují ze strany rodičů lásku a touto emoci se jejich život naplňuje pocitem štěstí. Bohužel současná skutečnost dnešní doby s sebou přináší takové problémy, že přibývá stále více rodin, které tyto funkce neplní, nebo je zastávají pouze částečně s velkými obtížemi. Důvody jsou většinou s nástupem různých patologických vlivů, zaneprázdněností rodičů, či rozpadavosti instituce. Rodiny pochází zásadními změnami, týkajícími se postavení muže a ženy v domácnosti a plnění funkcí. V rodinách výrazně klesá autorita mužů, protože emancipace žen přiklala ženě spoustu původně mužských úloh, také je na ústupu výhradně vedoucí postavení muže, coby živitele rodiny. Do profesního života se stále více angažují ženy, starosti o domácnost a spojené práce

s tím často nesou na svých bedrech muži. To je v českých domácnostech stále více běžné, není překvapující podíl mužů na výchově dětí. Mnohdy otcové zůstávají v době nemocí svých dětí s nimi doma či dokonce zastávají výchovu na rodičovské dovolené.

(Kraus, Sýkora, 2009)

4.1.1 Vztahy v rodině

V každé rodině je velice důležitý vztah dětí k rodičům, či vazba na ně. Děti, které mají ke svým rodičům blízký vztah a záleží jim na tom, co si o nich rodiče myslí, se spíše vyvarují delikventního jednání, o němž vědí, že by s ním rodiče nesouhlasili.

Pokud se zeptáme dětí na jejich vztah k rodičům, většinou ho hodnotí pozitivně. Hodnocení se neliší podle pohlaví dětí, naproti tomu, mírně klesá s věkem. Průzkumy ukazují, že horší vztahy mezi dětmi a rodiči jsou v neúplných rodinách, kde jsou narušovány negativními životními událostmi.

Je dobré, když rodiče mají přehled o volnočasových aktivitách svého dítěte, aby věděli, co, kde a s kým jejich potomek dělá. Vedle dohledu rodičů nad svým dítětem, rodiče dítěti projevují lásku, podporu, nebo naopak odmítání, případně zanedbávání či fyzické trestání. V těchto rodinách často dochází k oslabení pozitivní vazby dítěte na rodiče. Nadměrné fyzické tresty mohou vyústit u dítěte až reakcí na antisociální chování jedince. U dětí ve věku 12-16 let vliv rodiny na jedince slábne, významné místo v jejich životě zaujímají kamarádi. I přes slabší vliv rodinných faktorů nelze tvrdit, že by se význam rodiny vytratil.

(Moravcová, Podaná, Buriánek a kol., 2015)

4.2 Další zařízení ovlivňující výchovu mimo vyučování

Zájmová činnost dětí a mládeže organizovaná školou má v dnešní moderní společnosti institucionální zabezpečení. Existují instituce a organizace, které se zabývají rozvojem zájmů dětí a mládeže.

Práce s dětmi a mládeží je časově a organizačně velice náročná. V současné době jde především o to, získat přitažlivými programy mladé lidi pro členství a činnost v různých organizacích, kroužcích či sdruženích.

Děti a mládež jsou významnou, specifickou součástí naší společnosti. Je zapotřebí, aby aktivně, smysluplně využívaly svůj volný čas, protože to právě pomáhá jako největší a nejúspěšnější prevence před zneužíváním sociálně patologických jevů.

(Hofbauer, 2004), (Pávková a kolektiv, 2008)

4.2.1 Zájmová činnost dětí organizovaná školou

- Školní družiny a školní kluby - na našich základních školách v současnosti působí ve volném čase žáků školní družiny a školní kluby. Vznikly po druhé světové válce jako zařízení výchovy a péče o děti zaměstnaných rodičů.

Školní družiny (ŠD) jsou školní zařízení, která se zaměřují na práci s dětmi prvního stupně základní školy. Zpravidla existují při ZŠ, naplňují se do počtu 30 žáků. Mimo výchovné a zdravotní funkce má velký význam sociální poslání, protože školní družiny zajišťují sociální péči a bezpečnost dětí v době, kdy jsou rodiče v zaměstnání nebo jinak zaneprázdněni. ŠD jsou v provozu ve dnech školního vyučování a v případě zájmu o prázdninách. Základní formou činnosti ŠD je každodenní pedagogická práce v odděleních s žáky přihlášenými k pravidelné docházce.

Školní klub (ŠK) je určen žákům druhého stupně ZŠ a žákům víceletých gymnázií, do devátého ročníku. Základem činnosti ŠK jsou zájmové aktivity organizované formou různých kroužků. ŠK jsou otevřeny každý školní den, popř. i o prázdninách pro všechny přihlášené žáky. Školní kluby v porovnání se školními družinami poskytují žákům více volnosti a samostatnosti v souladu s respektováním věkových zvláštností.

- Školská výchovná a ubytovací zařízení - jsou to domovy mládeže, internáty a školy v přírodě. Tato zařízení zajišťují žákům a studentům vzdělávání

v zájmové a sportovní činnosti v době mimo vyučování, celodenní výchovu, ubytování a stravování.

Domov mládeže (DM) je školské zařízení, které zabezpečuje žákům SŠ a VOŠ ubytování, stravování a výchovné působení, vede je k plnohodnotnému využívání volného času pod vedením vychovatelů. Žáci jsou na DM rozděleny do výchovných skupin o počtu 20-30 žáků. Domov mládeže je v provozu během školního roku. Žáci zde vykonávají přípravu na vyučování, což je v denním režimu dne označováno jako studijní klid. Studenti mohou ve svém volnu navštěvovat různé kroužky, sportovní oddíly nebo mohou využívat vybavení DM – tělocvičny, posilovny, společenské místnosti aj.

Internáty jsou určeny pro děti a žáky se zdravotním postižením a navazují na činnost škol pro ně zřízených. (Hofbauer, 2004), (Pávková a kolektiv, 2008)

4.2.2 Zájmová činnost organizovaná dalšími institucemi

O volný čas dětí a mládeže pečují také sdružení, která si podle svého zaměření kladou různé cíle vzdělávacího, výchovného a rekreačního zaměření.

- Základní umělecká škola - jako příklad zájmově zaměřené instituce s výrazně školským charakterem je Základní umělecká škola (ZUŠ, dříve Lidová škola umění LŠU).

Posláním oborů ZUŠ je poskytovat zájemcům, kteří mají potřebné předpoklady ke studiu uměleckých oborů, základy v tom či onom zájmu. Žáci jsou přijímáni na základě talentových zkoušek, platí vysoké školné, škola vyžaduje pravidelnou docházku, domácí přípravu, vydává vysvědčení. Škola pořádá veřejná vystoupení. ZUŠ poskytují základy vzdělávání v uměleckých oborech – oddělení hudební, taneční, výtvarné a literárně dramatické. Připravují své žáky pro studium na středních uměleckých školách a na konzervatořích.

(Dvořáček, 2014)

- Střediska pro volný čas dětí a mládeže - domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností (DDM).

Střediska volného času jsou školskými zařízeními, jejich posláním je motivovat, podporovat a vést děti, žáky, studenty a mládež, ale i dospělé k rozvoji osobnosti, k získávání a rozvoji klíčových a odborných kompetencí profesionálním týmem pedagogů.

DDM poskytují metodickou, odbornou, případně materiální pomoc účastníkům zájmového vzdělávání. Vykonnávají činnost po celý školní rok, často i ve dnech, kdy neprobíhá školní vyučování.

Organizují pravidelné zájmové útvary pro stálou skupinu účastníků, tzv. kroužky, soubory nebo oddíly, které se podílejí na organizaci soutěží a přehlídek dětí a žáků, dále organizují otevřené dlouhodobé i jednorázové aktivity, kurzy, různé vzdělávací akce, tábory, spontánní aktivity, otevřené kluby, výukové programy pro školy, adaptační programy v rámci prevence sociálně patologických jevů a další jiné činnosti.

(STŘEDISKA VOLNÉHO ČASU, 2014)

- Kulturní střediska - mezi „Kulturní střediska“ patří např. Kulturní domy, Kulturní centra, Kulturní instituty, zpravidla se jedná o rozpočtové organizace dotované obecním či krajským úřadem.

Tato střediska pořádají cvičení pro předškolní děti a jejich rodiče, různé vzdělávací a taneční kurzy pro děti a mládež aj.

Kulturní naplnění volného času umožňují kina, divadla a koncertní sály.

Jako další vzdělávací instituce je možné jmenovat okresní a místní muzea, hvězdárny, planetária, nabízející kromě stálých expozic přednáškové cykly a jiné výchovné a vzdělávací akce.

(Dvořáček, 2014)

- Český Junák - zájmu dětí a mládeže se těší Svaz skautů a skautek – Český Junák.

Právním subjektem této organizace je Skautské středisko, které sdružuje oddíly, členěné na základní organizační jednotky – družiny v počtu cca 6 dětí, zpravidla nekoedukované. Junák, stejně jako Sokol navazuje na předválečné tradice. Činnost je všestranně zaměřena, převažuje turistika, přírodovědné zájmy, sport,

velký důraz je kladen na morální výchovu. Vyvrcholením činnosti této organizace je letní oddílový tábor.

(Dvořáček, 2014)

- Duha - občanské sdružení, které na principech zážitkové pedagogiky organizuje volnočasové aktivity pro děti a mládež.

Má 4500 členů ve stovce družin po celé republice se zaměřením na turistiku a táboření, outdoorové sporty, deskové hry, amatérské umění a mezinárodní výměny. Duha je úspěšná v projektech pro děti a mládež z dětských domovů, v programech pro neorganizované děti a mládež, v podpoře participace dětí a mládeže, rozvíjení dobrovolné služby a ve zprostředkování workcampů pro mladé lidi.

(ORGANIZACE DUHA, 2014)

- Pionýrská organizace - v nedávné době, do roku 1990 byla tak zvanou masovou organizací.

Její zájmově orientované oddíly pokračují se všestranným obsahem činností i v současnosti. Činnost má rozmanité zájmové zaměření, mezi jejich dominanty patří pravidelné pořádání letních táborů. V roce 2012 organizace Pionýr vykazovala 15107 členů v 298 pionýrských skupinách a 600 oddílech.

(Dvořáček, 2014)

- Český svaz tělesné výchovy, Česká obec Sokolská - tyto tělovýchovné jednoty umožňují sportovní zájmovou činnost ve svých tělocvičných jednotách Sokol.

Vznik Sokola byl inspirován německými „turkmenskými“ spolky. Jimi se nechal inspirovat dr. Miroslava Tyrš roku 1862. Pěstovaly tělesná cvičení, jejichž smyslem byla tělesná, duševní, ale i branná připravenost. Sokol kromě tělesných cvičení vyvíjel také vzdělávací a osvětovou činnost. Vytvořil dlouholetou tradici všesokolských sletů jako velkých celonárodních slavností. Také současný sokol organizuje tělovýchovnou činnost s dospělými, dětmi a mládeží.

(Dvořáček, 2014)

5 PREVENTIVNÍ PROGRAM

„Nejvýznamnějším prostředkem sociální prevence je výchova dětí v rodinách a výchova dětí ve školách. Preventivně mohou působit i nevládní organizace. Vlivným nástrojem je také sociální politika státu ovlivňující systém vzdělávání, zaměstnanost, stabilitu rodiny, fungování policejního a soudního aparátu a dalších institucí zabývajících se rizikovou mládeží. Menší význam a dosah mají regionální a lokální programy pro úžeji definované skupiny rizikových dětí či rizikové mládeže. Lokální, regionální i státní preventivní opatření však mohou být efektivní jen tehdy, jsou-li založena na kvalifikované detekci problémů a je-li průběžně sledován jejich očekávaný vliv i neočekávané vedlejší účinky.“ (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 262)

5.1 Minimální preventivní program

Minimální preventivní program, tedy MPP, je základní strategie prevence sociálně patologických jevů školy či školského zařízení a je součástí výchovně vzdělávacího programu školy. Vypracovává se vždy na příslušný školní rok - krátkodobé cíle primární prevence nebo dlouhodobé preventivní strategie.

MPP vypracovává školní metodik prevence, za spolupráce pedagogických pracovníků, především výchovného poradce, školního psychologa, speciálního pedagoga a podpory vedení školy. Na škole působí jako poskytovatelé poradenských služeb. Metodik prevence pomáhá dětem i rodičům řešit problémy související s rizikovým chováním. Průběžně vyhodnocuje preventivní strategii školy a vypracovává závěrečnou evaluační zprávu za daný rok.

Známe tři základní úrovně MPP:

- Primární prevence – zajišťuje vytváření optimálních podmínek pro psychický, fyzický a sociální vývoj jedince. Zabezpečení těchto podmínek je celospolečenský úkol.

- Sekundární prevence – zabraňuje vzniku poruch psychického a sociálního vývoje. Má za úkol zachytit je v počátečním stádiu a okamžitě řešit situaci, chránit ohrožené jedince. Zde musí dobře fungovat spolupráce mezi psychology, zdravotníky, výchovnými institucemi, rodiči a školou.
- Terciární prevence – snižuje důsledky sociálně patologických jevů, předchází recidivám. Toto už je práce specializovaných odborníků.

5.2 Cíle školního preventivního programu

Mezi obecné cíle školy patří:

- zajistit odborné a pružné vzdělávání ŠMP, výchovných poradců a ostatních pedagogických i nepedagogických pracovníků dle pokynů MŠMT
- vypracovat metodické postupy a manuály pro řešení krizových situací (rozpoznání šikany, nalezení drog u žáka, žák pod vlivem drog aj.)
- preventivně působit v co nejširší oblasti rizikových forem chování
- spolupracovat a zapojovat se do projektů
- pravidelně navštěvovat a vyhledávat tematická filmová a divadelní představení, přednášky a besedy s odborníky, nabízet četbu knih a časopisů
- zajímat se o svět mladých lidí - vytvořit a rozšiřovat nabídku mimoškolních volnočasových aktivit v návaznosti na programy a výuku školy
- usilovat o dobré vztahy mezi školou a rodinou
- zapojovat rodiče do aktivit školy
- nabídnout rodičům poradenskou činnost
- zajistit pravidelné schůzky s rodiči, informovat je s riziky jejich dětí, jak jim předcházet

5.2.1 Obecné preventivní působení školy

- organizování besed a vzdělávacích akcí dle nabídky
- organizování zájmových aktivit - VOČAS, Centrum sportu
- snaha o spolupráci s rodiči
- působit na žáky v rámci výuky jednotlivých předmětů

- vést pravidelné třídnické hodiny
(PREVENTIVNÍ PROGRAM, 2014)

5.3 Hlavní témata prevence

Prevence drogových závislostí, alkoholismu a kouření

- podporovat žáky v jejich nápadech, potřebách tvořivosti
- aktivizovat žáky k pravidelným sportovním a zájmovým činnostem
- předcházet užívání návykových látek včetně tabáku a alkoholu
- oddálit první kontakt s návykovými látkami, snižovat poptávku po jejich užívání
- předcházet závislosti na návykové látky a zdravotním problémům v důsledku konzumace drog
- proškolit učitele pro případ 1. pomoci intoxikovanému žákovi

Prevence šikany – posilování a rozvoj mezilidských vztahů, prevence projevů rasismu a xenofobie

- posilovat a rozvíjet zdravé vrstevnické vztahy
- podporovat v žácích jejich přirozenou zvědavost a potřebu poznávat nové
- zajistit bezpečnost žáků o přestávkách
- předcházet šikaně, jejím projevům, formám a stádiím
- upevňovat obecně uznávané hodnoty a postoje společenského života
- vyvracet přestupky a pěstovat úctu k životu
- účinně a profesionálně postupovat při rozpoznání šikany v souladu s pokyny MŠMT
- zasvětit do problematiky šikany i nepedagogické pracovníky
- šířit objektivní a pravdivé informace o nebezpečných ideologiích, extremistických organizacích, náboženstvích, sektách

Sexuální výchova

- prevence rizikového sexuálního chování, a závažných virových onemocnění, prevence sexuálního zneužívání a týrání

- posilovat a upevňovat obecně uznávané hodnoty - rodina, mateřství, láska
- předcházet rizikům souvisejících s tělesnými a psychickými změnami - informace o přirozených, vývojových změnách, gynekologie, sexuologie, porozumění a péče o své tělo
- podporovat zdravé sebevědomí žáků a citlivě přistupovat k jejich problémům
- předcházet rizikům předčasného sexuálního života
- předkládat témata sexuální výchovy jako přirozenou věc
- předcházet rizikům sexuálního zneužívání, zanedbávání a týrání
- předcházet rizikovému sexuálnímu chování

Prevence kriminality a delikvence dle pokynu MŠMT, právní odpovědnost

- upevňovat základní pravidla a hodnoty společenského chování
- předkládat vhodný vzor společenského chování, dbát na dodržování zákona a být morální podporou
- vysvětlit a popsat základní projevy kriminality a delikvence (krádeže, násilí, vandalismus, jízda na černo)
- vysvětlit dílčí mechanismy a dynamiku přestupků, trestných činů
- předkládat a vysvětlovat modelové situace pro tvorbu osobních hranic žáků, poukazovat na společenskou normu
- podporovat a zapojovat se do projektů realizovaných jinými subjekty
- zasvětit žáky do ustanovení Školního řádu, Trestního zákoníku, řádu obecně
- seznámit žáky se svými právy ve společnosti (dětská práva, charta práv dítěte, ústava ČR)

Prevence záškoláctví

- snížit počet zameškaných hodin
- posilovat hodnotu vzdělání
- vypracovat plán v souladu se školním řádem a pokyny MŠMT na řešení neomluvení školní docházky
- spolupracovat s jinými subjekty na dodržování povinné školní docházky

Prevence virtuálních drog (patologické hráčství, závislosti na počítačových hrách a na sociálních sítích)

- seznámit žáky se základními pojmy virtuálních drog – TV, PC, Reality show, výherní automaty, sázení, sociální sítě, kyber šikana
- předcházet zdravotním, psychickým a sociálním poškozením v důsledku přílišného užívání virtuálních drog – znečitlivění, snížení sebekontroly, ztráta reality, násilí, závislost, gambling
- stanovit a posilovat v žácích pravidla pro užívání virtuálních drog
- posilovat zdravé návyky v komunikaci, vést žáky k ochraně soukromých informací, dat a fotografií
- podporovat počítačové hry, filmy s kladnými stránkami obsahu

Ekologie

- upevňovat a rozvíjet kladný vztah k životnímu prostředí
- posilovat návyky k třídění odpadu
- uvědomit žáky o nutnosti ochrany přírody

Zdravý životní styl

- podporovat zdravý životní styl žáků - životospráva, duševní hygiena, režim dne, stres
- upevňovat kladný vztah ke svému tělu
- seznámit žáky s různými styly života - modelky, vegetariánství
- předcházet negativním vlivům médií a reklamy - ideál krásy, odtržení od reality, módní trendy

(ZÁKLADNÍ ŠKOLA 22, 2014)

(PREVENTIVNÍ PROGRAM, 2014)

6 DOTAZNÍKOVÝ VÝZKUM

Dnešní doba a uspěchaný život, obklopený nejnovějšími výtvyry lidské společnosti vedou k tomu, že některé děti a mládež svůj volný čas raději vyplňují časem na počítači nebo venku s partou na místo toho, aby ho prožívaly se svými vrstevníky na různých zájmových kroužcích či pohybových aktivitách. Dobrou prevencí, motivací dětí a mládeže ke smysluplnému využívání volného času se předchází vzniku závislosti na sociálně patologických jevech.

Z tohoto důvodu se autorka rozhodla zaměřit se ve svém průzkumu na nejvíce ohroženou skupinu sociálně patologickými jevy, na dospívající mládež. Průzkum byl proveden na uvedené škole díky pochopení vedení školy a vyučujících, kteří autorce umožnili vstoupit do jejich vyučovacích hodin za účelem vyplnění dotazníků respondenty.

6.1 Cíl závěrečné práce

Cílem průzkumu je zjištění situace týkající se využívání volného času v osmých a devátých třídách běžné základní školy. K tomu byl zpracován dotazník, jehož výsledky vypovídají o stavu tohoto jevu v uvedených třídách. Od obecných cílů se odvíjí i snahy o konkrétní zjištění, tedy kolik jedinců využívá svůj volný čas aktivně či pasivně.

Získané informace mají ukázat souvislost mezi jednotlivými dílčími problémy, jako je aktivní či pasivní využívání volného času, trávením volného času na PC, nakládáním kapesného od rodičů, se zkušenostmi s patologickými jevy, jako je alkohol, kouření, popř. jinými návykovými látkami. Závěr dotazníku ukáže na spokojenost či nespokojenost vyplňování volného času dotazovaných žáků.

6.2 Hypotézy

Pro výzkum byly stanoveny následující dvě hypotézy:

Hypotéza 1.

Předpokládám, že aktivní část volného času využívají spíše děvčata než chlapci, spíše žáci s lepším prospěchem ve škole než žáci se slabším prospěchem.

Hypotéza 2.

Je pravděpodobné, že u žáků, kteří aktivně využívají svůj volný čas s rodiči, přáteli, na kroužcích, je větší prevence patologických jevů, než u žáků, kteří ho využívají pasivně.

6.3 Výzkumná metoda

Pro účely empirické části bakalářské práce byla zvolena kvantitativní výzkumná metoda, dotazník. Dotazník je anonymní, uvádí se pouze pohlaví a věk žáků. Dotazník obsahuje celkem 14 otázek. Otázky byly zvoleny uzavřené – alternativní, výběrové, ale i polootevřené, a to v návaznosti na potřebu získat potřebné informace pro argumentaci. Dále dotazník obsahuje otázky otevřené pro podrobnější informovanost - využívání dětí volného času.

Dotazníky byly rozdány ve třídě osobně za přítomnosti vyučujícího při třídnické či běžné vyučovací hodině. Respondentům byla představena bakalářská práce, následně rozdány připravené dotazníky. Při vyplňování dotazníků nebyli žáci časově omezeni.

6.4 Výzkumný vzorek

6.4.1 Charakteristika zvolené základní školy

Základní škola se nachází v západočeském kraji v poměrně klidné části Plzně. Škola je v bezprostřední blízkosti lesa a od roku 2007 má k dispozici víceúčelové

sportovní hřiště, kde mohou děti provozovat různé sporty - tenis, fotbal, házenou, volejbal či basketbal. Hřiště také slouží k různým atletickým disciplínám – běh, skok daleký, skok vysoký, vrh koulí.

Školu navštěvuje celkem 698 žáků. Na prvním stupni je 17 tříd, celkem 436 dětí a na druhém stupni 11 tříd, celkem 262 žáků. Školní družina funguje při škole v deseti odděleních s počtem 300 žáků. Součástí ZŠ je školní jídelna a dvě tělocvičny.

Výuka zde probíhá podle programu „Tvůrčí škola děti baví“. Žáci prostřednictvím vyučování získávají potřebné kompetence - pracovní, sociální, komunikační, učí se učit, řešit problémy - zkrátka vše, co potřebují pro svůj budoucí život. Škola nabízí spoustu volitelných, nepovinných předmětů a zájmových kroužků, např. tenis, florbal, mažoretky, šachy, počítače, taneční kroužek a další.

Děti pracují ve třídách vybavených novým nábytkem. Každá třída má k dispozici vlastní počítač s připojením k internetu a s celou řadou výukových programů. Pro výuku chemie a fyzika slouží odborně vybavené učebny. Pro výuku cizích jazyků - jazyková učebna, vybavená audiovizuální technikou a interaktivní tabulí.

Na škole působí 38 pedagogických pracovníků, z toho 17 učitelů na 1. stupni a 22 učitelů na 2. stupni, 10 vychovatelek školní družiny. Řediteli školy podléhá zástupce 1. stupně a zástupce 2. stupně.

Z působení na škole má autorka celkem dobrý dojem, na škole panuje klidná, příjemná atmosféra. Pedagogové navzájem mezi sebou i žáky dobře spolupracují, pokud je zapotřebí, včas se informují, řeší potřebné záležitosti, problémy. Dobře funguje i vzájemná spolupráce mezi rodiči a školou.

6.4.2 Zvolení respondenti

Jako vzorek pro práci byli zvoleni žáci osmých a devátých tříd, uvedené základní školy. Na této škole autorka působí třetím rokem jako vychovatelka ŠD.

Dotazníky byly zadávány na přelomu října, listopadu roku 2014 během třídnických nebo vyučovacích hodin. Žáci byli seznámeni s jednotlivými otázkami, vyplňování dotazníku nebylo časově omezeno.

Tři osmé třídy navštěvovalo celkem 77 žáků, z nich vyplnilo dotazníky 68 žáků. Tři deváté třídy navštěvovalo celkem 69 žáků, dotazníky vyhotovilo 57

dotazovaných žáků. Výzkumný vzorek se skládá celkem ze 125 dotazovaných respondentů.

6.5 Analýza výsledků

Připravený dotazník je koncipován na základě sedmi uzavřených, tří částečně polootevřených a čtyř otevřených otázek. Proto byl nejdříve vytvořen přehledný systém kódování daných odpovědí. Poté následovalo statistické zpracování získaných údajů v podobě uspořádání dat do grafů. Na základě získaných poznatků a vypočítání základních ukazatelů v procentuálním vyjádření byl zkoumán vzájemný vztah mezi proměnnými. Výsledkem statistického zpracování bylo získání podkladů pro tvorbu grafů a verbální prezentaci. Získané výsledky dotazníkového šetření byly základem pro celkové shrnutí a posloužily k vyhodnocení jednotlivých hypotéz a samozřejmě pro zobecnění v samotném závěru práce.

Dotazník vyplnilo 125 respondentů, z toho 68 žáků z osmých tříd a 57 žáků z devátých tříd. V následující části budou jednotlivé otázky graficky znázorněny a interpretovány, veškeré grafy mají zdroj vlastní zpracování. Dotazník je součástí přílohy A.

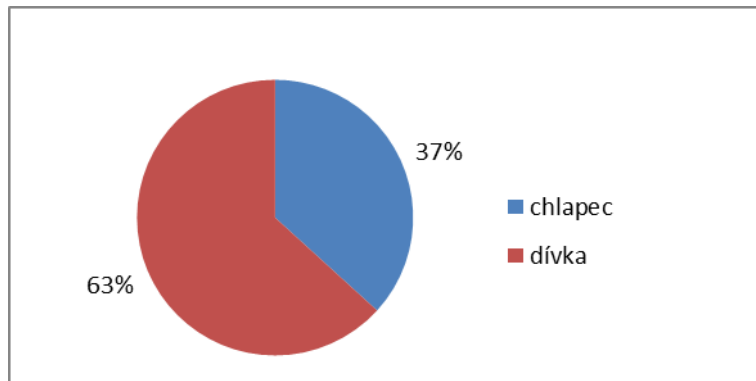
6.6 Vyhodnocení šetření

- Otázka č. 1

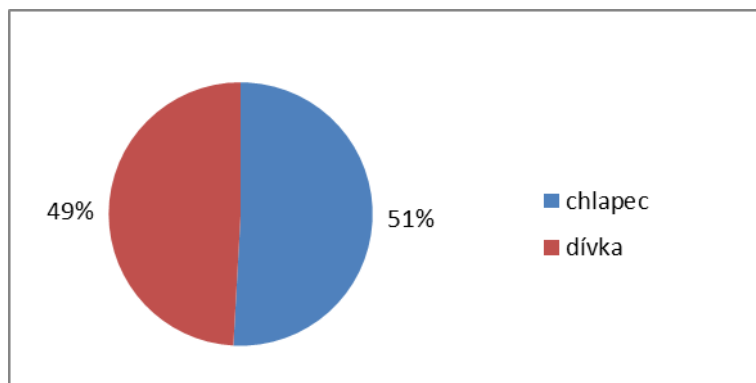
Touto informativní otázkou byl zjištěn poměr chlapců a dívek u dotazovaných respondentů ve škole. V osmých třídách dotazník vyplnilo 37 % (25) chlapců a 63 % (43) dívek, v deváté třídě je počet celkem vyrovnaný, dotazník vyplnilo 51 % (29) chlapců a 49 % (28) dívek.

Graf 1. Pohlaví respondentů 8. třídy

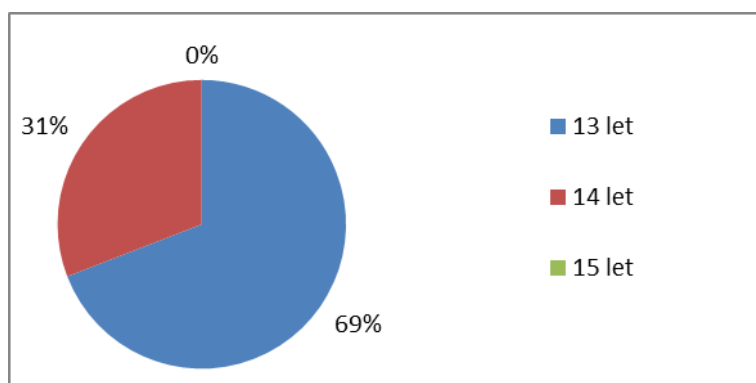
Graf 2. Pohlaví respondentů 9. třídy

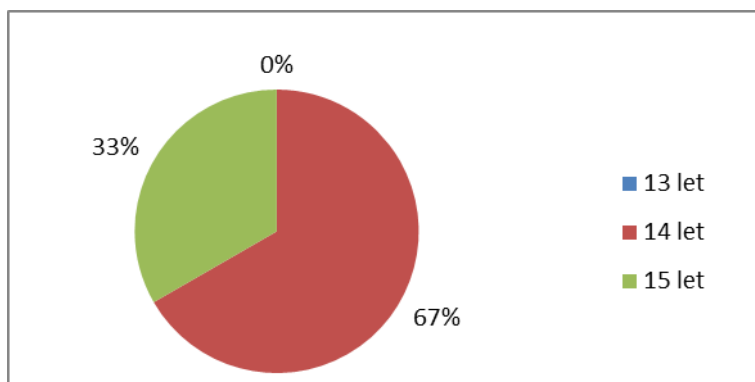
- Otázka č. 2:

Tato otázka je otevřená, také informativní. Očekávané výsledky v grafech ukazují na aktuální věk žáků osmých a devátých tříd. V osmých třídách je celkem 69 % (47) žáků třináctiletých a 31 % (21) čtrnáctiletých, v devátých třídách je 67 % (38) žáků čtrnáctiletých a 33 % (19) patnáctiletých.

Graf 3. Věk respondentů 8. třídy

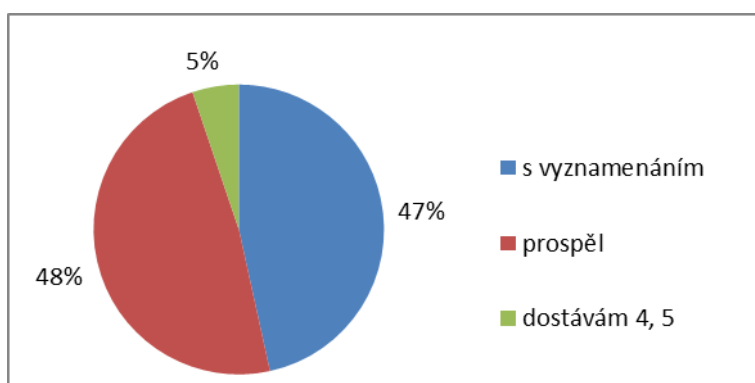
Graf 4. Věk respondentů 9. třídy

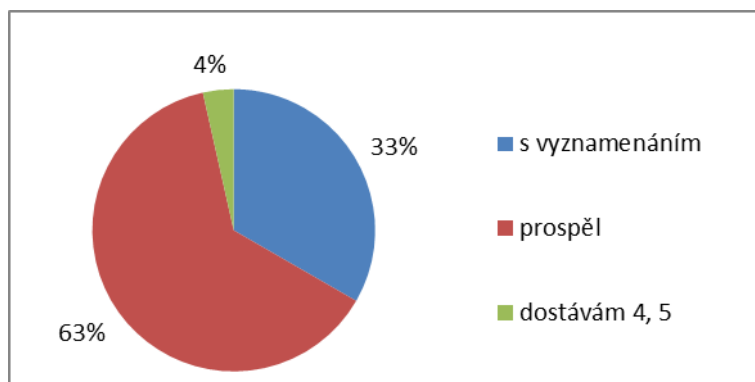
- Otázka č. 3

Otázka zjišťující věk respondentů je uzavřená. Podle zjištěných výsledků můžeme porovnat prospěch žáků v jednotlivých třídách. V osmých třídách 47 % (27) dotazovaných prospívá s vyznamenáním, 48 % (28) žáků se učí průměrně a zbylých 5 % (3) žáků mají prospěch velice slabý. V devátých třídách nejvyšší počet zaujímají průměrní žáci, a to 63 % (36), prospěchu s vyznamenáním dosahuje 33 % (19) žáků, neprospívá 4% žáků (2).

Graf 5. Prospěch respondentů 8. třídy

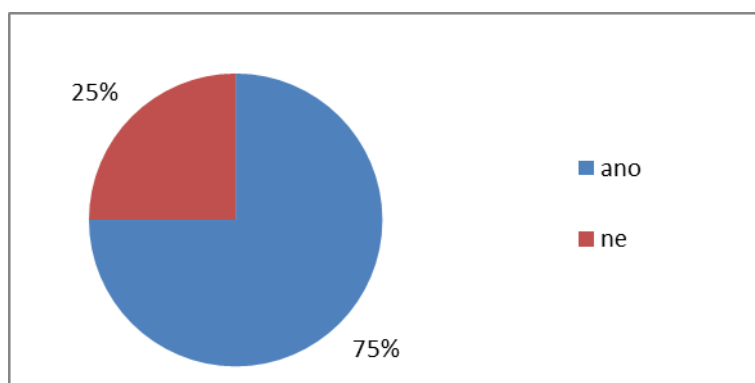
Graf 6. Prospěch respondentů 9. třídy

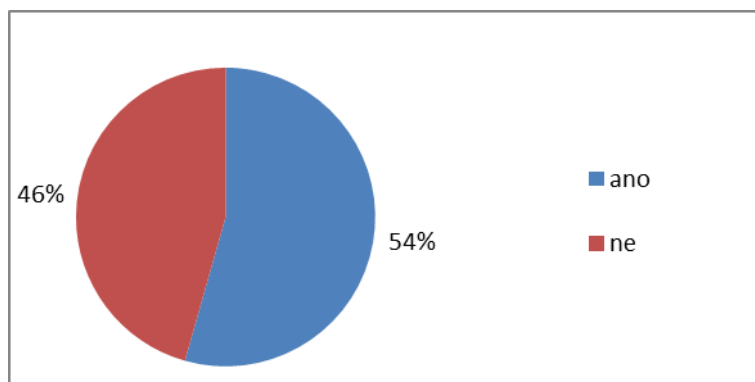
- Otázka č. 4

Následující uzavřená otázka poukazuje na očekávaní výsledky. S rostoucím věkem studentů ubývá zájem o společné kolektivní kroužky. V osmých třídách 75 % (51) dotazovaných kroužek navštěvuje, 25 % (17) nenavštěvuje. Naproti tomu v devátých třídách 54 % (31) žáků kroužek navštěvuje a 46% (26) nenavštěvuje žádný kroužek. Výsledky mohou být ovlivněny např. přípravou do školy (v roce 2014 byly poprvé po několika letech přijímací zkoušky na střední školy), nebo spíše jinými zájmy, jak využívat svůj volný čas.

Graf 7. Návštěva zájm. kroužků u resp. 8. tř.

Graf 8. Návštěva zájm. kroužků u resp. 9. tř.

- Otázka č. 5 – „Pokud navštěvuješ nějaký kroužek, tak jaký a kolik let?“

Pátá otázka nebyla znázorněna do grafů, vypovídá o náplni, obsahu kroužku, o zájmu dětí, který kroužek či kroužky navštěvují.

Tato otázka je navazující na předchozí čtvrtou otázku, měli jí vyplňovat pouze žáci, kteří v předchozí otázce zvolili odpověď „ano“ tudíž, že navštěvují nějaký kroužek ve škole, v Domově dětí, popř. v jiném zařízení.

Z těch nejčastěji uvedených kroužků žáci osmých tříd navštěvují hru na klavír, flétnu, zpěv, dramatický kroužek, různé druhy tance - diskotance, mažoretky, společenské tance, hip-hop. Dále dochází na výtvarný, keramický, modelářský kroužek, sportovní kroužky – fotbal, házená, plavání, tenis, lyžování, atletika, šachy, koně, skauty.

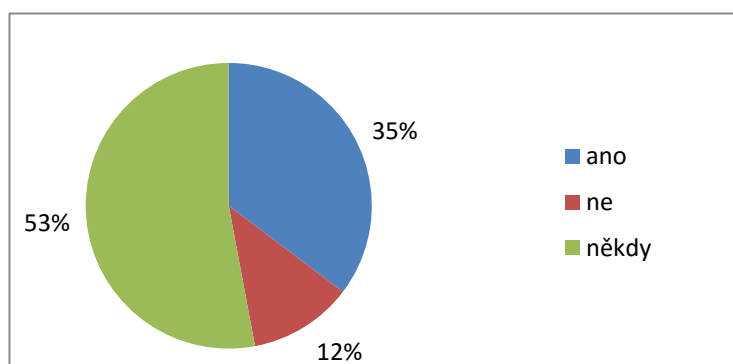
Žáci devátých tříd svůj volný čas věnují těmto zájmovým kroužkům - zpěv, hra na klavír, na kytaru, výtvarný, keramický, fyzikální kroužek, kresba, tanec. Mezi sportovní kroužky patří nejčastěji fotbal, atletika, házená, basket, tenis, gymnastika, šerm, karate, hokejbal, florbal, aerobik.

- Otázka č. 6

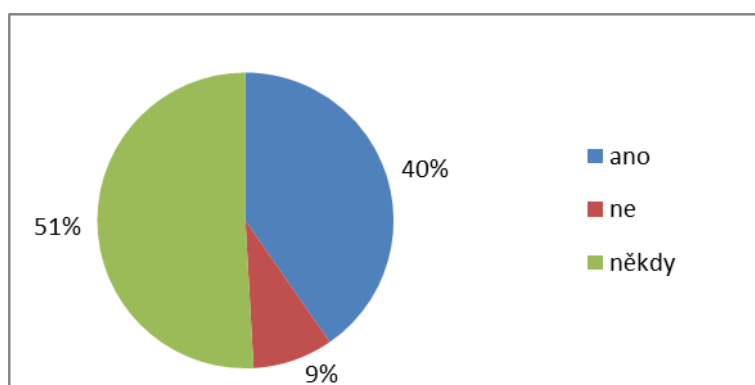
Z odpovědí na tuto uzavřenou otázku můžeme pomocí grafů vyčíslit: 35 % (47) žáků si pravidelně plánuje svůj volný čas, 53 % (65) dotazovaných si ho plánuje někdy a zbylých 12 % (13) žáků si svůj volný čas neplánuje vůbec.

Při zhlédnutí vyplněných dotazníků je vidět, že respondenti, kteří si svůj volný čas neplánují, většinu volného času věnují činnosti na počítači nebo se potulují po ulicích, mají zkušenosti nejenom s alkoholem a kouřením, ale i s návykovými látkami. A naopak větší prevence poukazuje na žáky, kteří svůj volný čas tráví aktivně s rodiči, přáteli, na kroužcích.

Graf 9. Plánování volného času u resp. 8. tř.

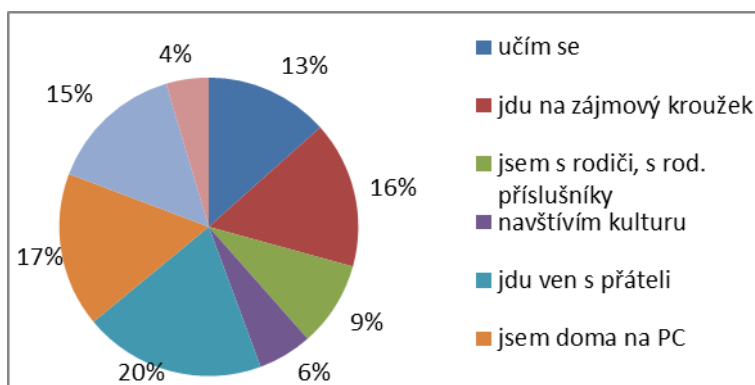
Graf 10. Plánování volného času u resp. 9. tř.

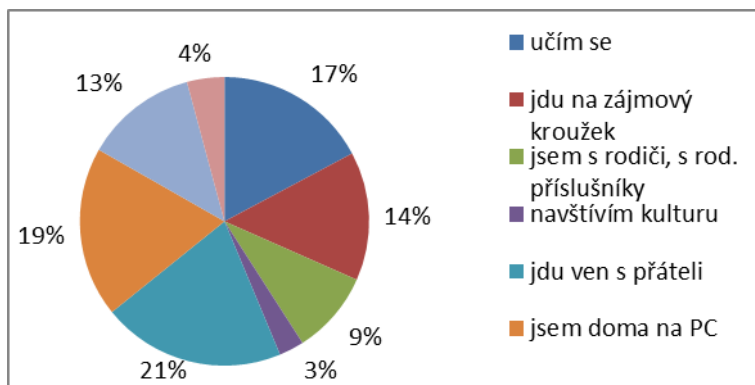
- Otázka č. 7

Otázka týkající se plánování volného času u dětí je navazující na předchozí otázku. Respondenti často volili více než jednu či dvě odpovědi. Z grafů můžeme vyčíst jak, kde a komu děti svůj volný čas věnují. Nejčastěji jsou s přáteli, doma na PC nebo se dívají na televizi, rádi chodí na zájmové kroužky nebo se učí.

Graf 11. Využívání volného času u resp. 8. tř.

Graf 12. Využívání volného času u resp. 9. tř.

- Otázka č. 8 – „Kolik hodin denně trávíš na PC?“

Výsledky z osmé otevřené otázky nebyly znázorněny do grafů, protože je to otázka otevřená, dotazovaní žáci uvádí čas, který věnují činnostem na počítači.

Odpovědi jsou individuální. Půl hodiny tráví denně na počítači 15 žáků (z toho 6 z 8. třídy a 7 z 9. třídy), jednu hodinu – 14 žáků (8+6), 1,5 hodiny – 16 žáků (

10+6), dvě hodiny – 21 žáků (8+13), 2,5 hodiny – 8 žáků z 9. třídy, 3 hodiny – 12 žáků (8+4), 3,5 hodiny – 5 žáků (2+3), 4 hodiny – 13 žáků (10+3), 5 hodin – 5 žáků (2+3), 7 hodin – 2 žáci z 8. třídy a celý den na počítači tráví 2 žáci z 9. třídy. Z dotazovaných respondentů uvádí 14 žáků, že nemají doma PC, tudíž se této činnosti nevěnují.

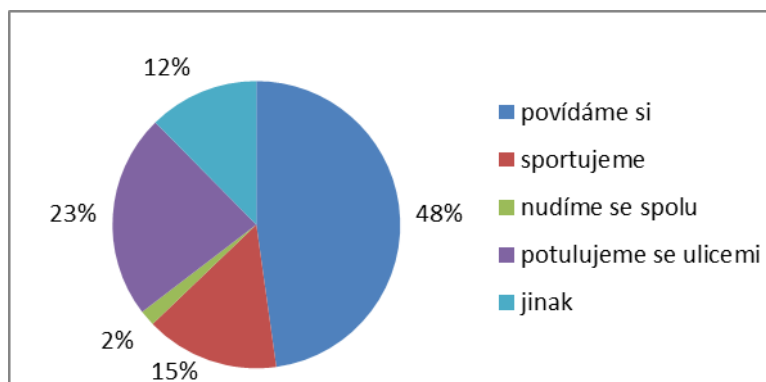
Nadměrná činnost dětí na počítačích není jistě nic dobrého. Podle uvážení autorky je přijatelný čas, který žáci věnují činnostem na PC, maximálně do dvou hodin. Na ty, kteří mu věnují delší dobu než dvě hodiny, působí zajisté počítač negativně, nezdravě. Většinou zde chlapci hrají různé hry plné násilí a „stříleček“, což určitě nerozvíjí pozitivně vlastnosti dětí, hráčů. Tyto hry podporují jistě k návykovosti, možná i k počátkům gamblerství.

Hodně volného času na počítači mladí lidé věnují sociální síti, konkrétně tzv. facebooku. Zde si „povídají“ s přáteli, informují svět o svých zážitcích, sdílejí zážitky jiných. Často si zde dopisují i s lidmi, které vůbec neznají, považují je za své přátele, kamarády, svěřují se jim. To je velice závažné a nebezpečné pro ně samotné i pro jejich okolí.

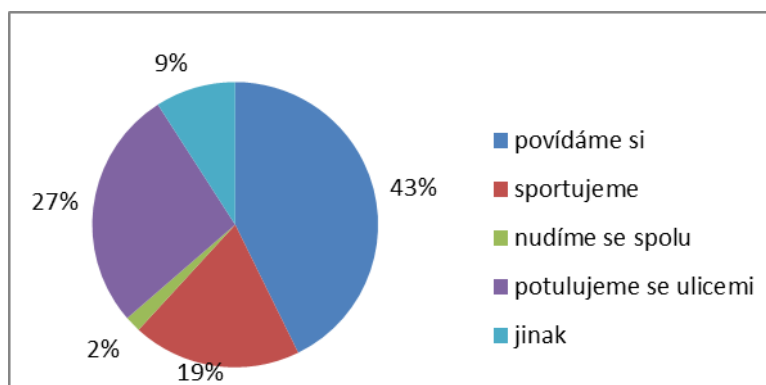
- Otázka č. 9

Devátá informativní otázka vypovídá konkrétně o tom, co žáci dělají o svém volném čase se svými přáteli. Mohou volit ze čtyř uzavřených odpovědí, pátá odpověď je pootevřená, zde mohou napsat jinou variantu využívání volného času s přáteli. Respondenti mohli zvolit více než jednu odpověď z nabízených. Z přehledného grafu můžeme vyčíst, že si nejraději se svými přáteli povídají, a to v 8. třídách 48 % (54) dotazovaných, v 9. třídách 43 % (47) žáků. Velké % žáků se potuluje ulicemi 23 % a 27 %, dále 15 % a 19 % sportuje, 12 % a 9 % tráví čas jinak a zbylá 2 % v 8. i 9. třídách se nudí.

Graf 13. Využívání volného času resp. 8. tř. s přáteli

Graf 14. Využívání volného času resp. 9. tř. s přáteli

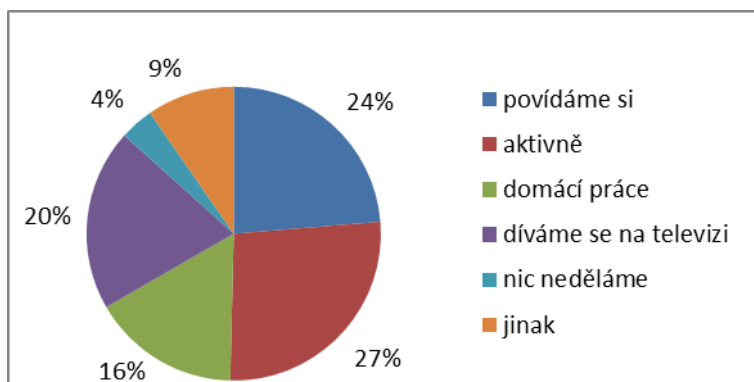

- Otázka č. 10

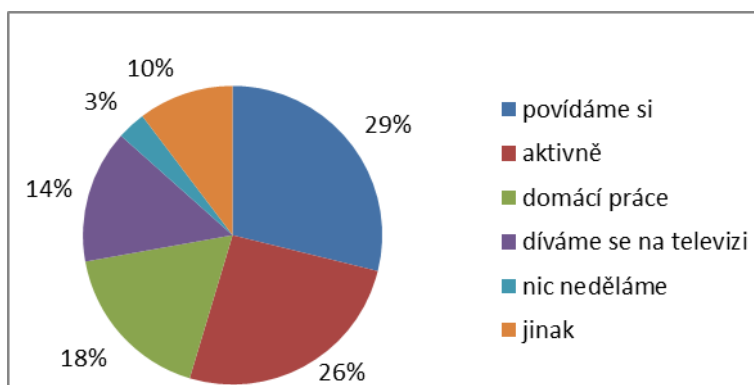
Následující, také informativní otázka je podobného rázu, dotazování si z nabízených odpovědí vybírají, co dělají při svém volném čase v kruhu rodiny. Opět prvních 5 odpovědí je uzavřených, poslední je polootevřená. S rodinou tráví nejčastěji volný čas aktivně nebo si povídají, následuje sledování televize a vykonávání domácích prací, 9% žáků z 8. třídy a 10% žáků z 9. třídy ho tráví „jinak“ – společné procházky, nákupy, společenské hry (dva žáci bývají doma sami, rodiče se jim nevěnují) a celkem 7% z dotazovaných nic nedělají, nudí se.

Graf 15. Využívání volného času resp. 8. tř. s rodiči

Graf 16. Využívání volného času resp. 9. tř. s rodiči

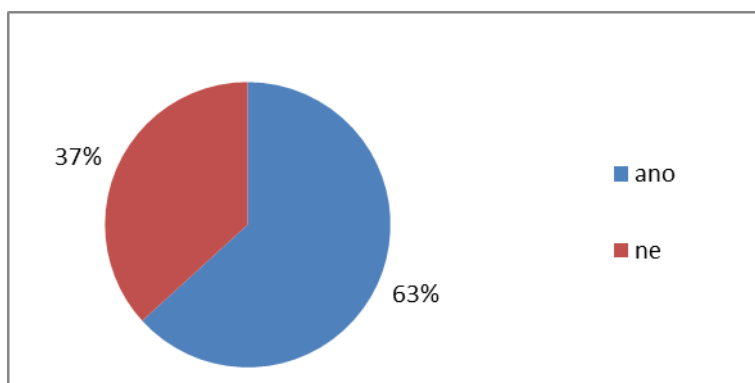
- Otázka č. 11

Při rozdávání dotazníku, byla otázka doplněna: „**Dostáváš od rodičů měsíční kapesné?**“ Odpověď a) je polootevřená, následující odpověď je uzavřená.

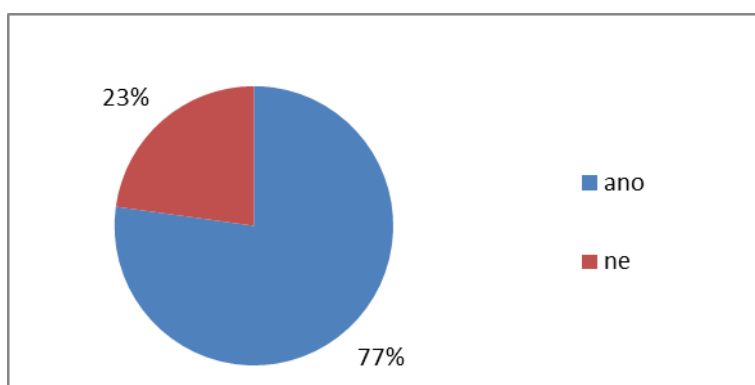
Výše financí u dětí určitě ovlivňuje jejich využívání volného času, a proto byla tato otázka zahrnuta do dotazníku. Odpovědi byly různé. U žáků z 8. třídy 37 % (25) nedostává kapesné žádné, ostatních 63 % (43) kapesné dostávají. V 9. třídě 23 % (13) kapesné nedostává a 77 % (44) žáků kapesné dostává. Kapesné dostávají dotazovaní různé, od 100,- Kč měsíčně, nejčastěji 200,- Kč na měsíc, pak 300,- Kč a 400,- Kč měsíčně. Dále někteří dostávají 500,- Kč nebo 600,- Kč na měsíc. V 9. třídě dostává jeden žák 1000,- Kč měsíčně a jeden dokonce 1600,- Kč měsíčně.

A jak s penězi nakládají? Nakupují si jídlo, oblečení, kosmetiku, utrácejí za vstupy na kino a jinou kulturu nebo za zábavu.

Graf 17. Kapesné u respondentů 8. třídy

Graf 18. Kapesné u respondentů 9. třídy

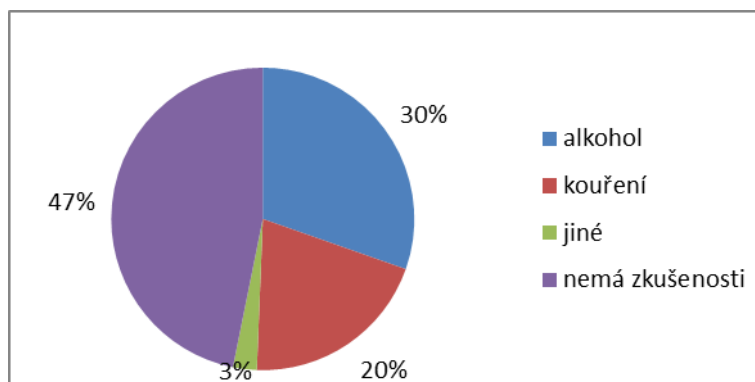

- Otázka č. 12

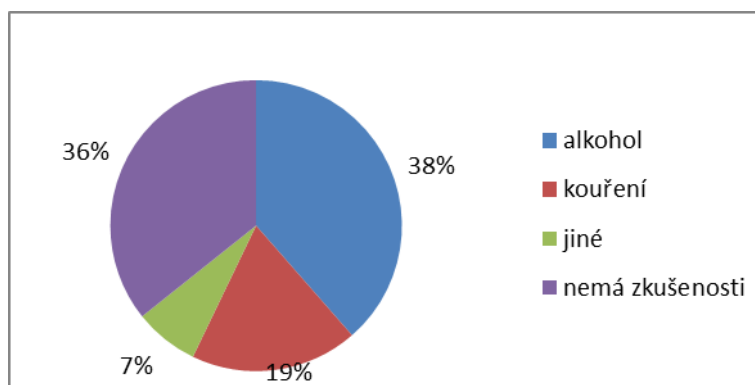
Při zadávání dotazníků byla ústně zařazena chybějící čtvrtá odpověď: „**Nemám zkušenosti s výše uvedenými látkami**“. Otázka je uzavřená.

Odpovědi na tuto otázku nám vypoví, jaké mají žáci zkušenosti s patologickými jevy – s alkoholem, kouřením či jinými návykovými látkami. Výsledky z tabulky a grafu ukazují na to, že největší zkušenosti mají žáci s alkoholem celkem 51 žáků (30 % z 8. tříd a 38 % z 9. tříd), 29 žáků má zkušenosti s kouřením – 20 % z 8 tříd a 19 % z 9. tříd, celkem 7 žáků s jinými návykovými látkami a celkem 62 dotazovaných (47 % + 36 %) nemá zkušenosti s uvedenými patologickými jevy.

Graf 19. Osobní zkušenosti respondentů 8. třídy s:

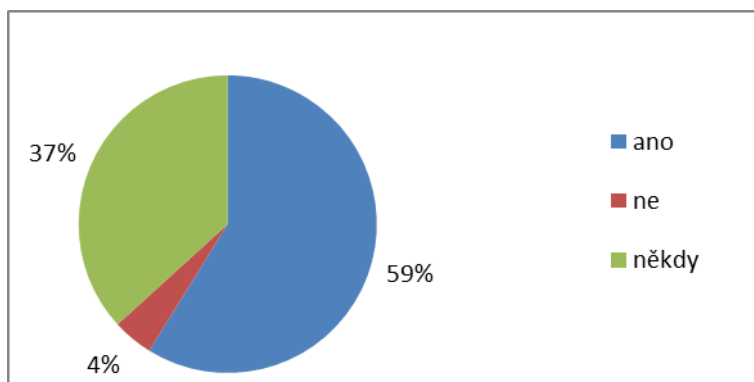
Graf 20. Osobní zkušenosti respondentů 9. třídy s:

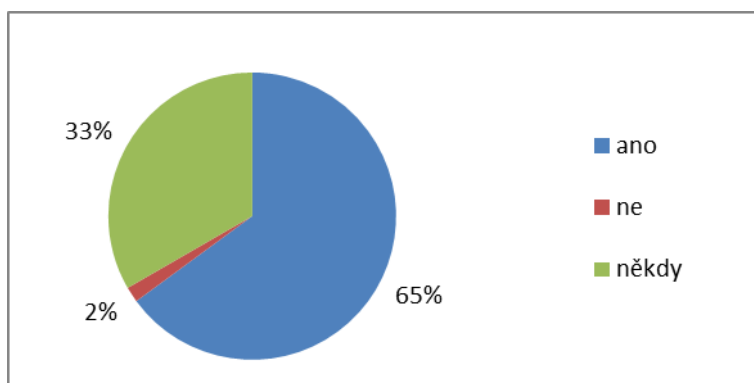
- Otázka č. 13

Otázka č. 13 je opět uzavřená, možnost výběru ze tří odpovědí. Respondenti vypovídají, zda jsou spokojeni s vyplňováním svého volného času. Většina z nich – 59 % (8. tř.) a 69 % (9. tř.) je spokojena s jeho využíváním, nic by na tom neměnili, dalších 37 % a 33 % je spokojena „někdy“ a 4 žáci nejsou spokojeni vůbec. A především s těmito dětmi by se mělo nejvíce pracovat, nabízet jim různé volnočasové aktivity, pomoci jim v hledání sebe samotného, aby si vytvořili dobré návyky a dokázali smysluplně využívat svůj volný čas.

Graf 21. Spokojenost využívání volného času u resp. 8. tř.

Graf 22. Spokojenost využívání volného času u resp. 9. tř.

- Otázka č. 14 – „Jak bys chtěl/a trávit svůj volný čas?“

Poslední informativní otázka navazuje na předchozí otázku. Dotazovaný zde může říci, jak by rád vyplňoval svůj volný čas. Na otázku odpovědělo celkem 105 dotazovaných žáků. Otázka byla spíše informativní, výsledky z ní nešly zpracovat do grafů.

Svůj volný čas by si rádi dotazovaní respondenti užívali zejména se svými přáteli, s rodinou, s prarodiči, s přítelem, s přítelkyní, venku, na hřišti, na nákupech, se svými zvířaty (se psem, koněm), na kroužcích. Ostatní by rádi větší čas věnovali sportu, hrám, sociální síti tzv. facebook, zábavě nebo odpočinku.

Zbýlých 20 žáků na otázku nezodpovědělo.

6.7 Shrnutí

Praktická část je zaměřena na užívání volného času a mládeže na jedné základní škole. K prokázání dvou vytvořených hypotéz, byl připraven anonymní dotazník, obsahující 14 otázek.

Vypovídajícími otázkami pro první hypotézu jsou zejména otázky č. 1, 3, 4, 5. Otázky 6, 7, 9, 10 jsou nápomocné, informativní. Z jejich hodnocení vyplynulo (viz kapitola 6), že na škole, kde byl konán průzkum 82 (65,6 %) dotazovaných respondentů ze 125, aktivně využívá svůj volný čas, navštěvují kroužky, oddíly v různých organizacích, institucích. Zbýlých 43 (34,4 %) žáků žádný kroužek, oddíl nenavštěvují. Při podrobné studii dotazníků z těchto 43 žáků dotazníky vyplnilo 23 (53,5 %) dívek a 20 (46,5 %) chlapců. Při porovnání jejich prospěchu jsou mezi nimi žáci, kteří prospívají s vyznamenáním, žáci slabšího prospěchu a 3 dívky z 9. ročníku, které mají velice slabý prospěch - 4,5. Z toho vyplývá, že první hypotéza se nepotvrdila. Volný čas podle průzkumu aktivně nevyužívají jak chlapci, tak dívky a to s různým prospěchem.

Pro druhou hypotézu jsou vypovídající výsledky z otázek 4, 5, 6, 7, 9, 10. Z nich lze vyčíst (viz kapitola 6), že dotazovaní svůj volný čas využívají různě. Chodí na zájmové kroužky, pohybové, sportovní aktivity aj. S přáteli si povídají, sportují, ale velká část, celkem 56 (44,8 %) ze 125 dotazovaných se rádi potulují ulicemi. S rodiči děti nejčastěji sportují, navštěvují kulturu, jezdí na výlety nebo na dovolenou. Ve volném čase si s rodiči povídají, dívají se na televizi a vykonávají domácí práce. Sedm z nich se doma nudí. Hodně vypovídající byly i otázky 8. a 12. Průzkum ukazuje, že 14 (11,2 %) žáků z dotazovaných 125 netráví na počítači žádný čas, 64 (51,2 %) žáků věnují času na počítači maximálně dvě hodiny, zbylých 47 (37,6 %) žáků více než dvě hodiny. U těchto 47 žáků hrozí veliké nebezpečí po stránce zdravotní – nedostatek pohybu, křivení páteře, oslabení svalů, vady zraku aj. Také hrozí vznik závislosti na počítačových hrách. V poslední době jsou počítače pro spoustu mladých lidí nejsilnější, někdy dokonce jedinou zálibou pro využívání svého volného času. A právě především s těmito dětmi by se mělo nejvíce pracovat, nabízet jim, motivovat je k volnočasovým aktivitám, protože pokud děti nemají žádný zájem o smysluplné vyplňování svého volného času, může je to svádět k činnostem, jako jsou sociálně patologické jevy.

Výše uvedené souvisí s výsledky z otázky č. 12, tedy s alkoholem má zkušenosti 40,8 % ze 125 dotazovaných, s kouřením 23,2 % a s jinými návykovými látkami 5,6 %. Po důsledném prostudování dotazníků jsem zjistila, že ve většině případů se jedná o děti, které, tráví svůj volný čas pasivně, nenavštěvují žádné kroužky, žádné volnočasové aktivity. Skutečně se prokázalo, že žáci, kteří aktivně využívají svůj volný čas s rodiči, přáteli nebo na kroužcích, preventivně předcházejí kontaktům se sociálně patologickými jevy, oproti žákům, kteří volný čas využívají pasivně. Z toho vyplývá, že druhá hypotéza se potvrdila.

Na uvedené škole byly zjištěny celkem očekávané výsledky o užívání volného času dotazovaných respondentů. Je zapotřebí, abychom my dospělí byli mladým lidem ve vyplňování volného času nápomocní, a to jak v rodině, tak ve škole, v různých institucích, organizacích. Rodina je primární instituce, která ovlivňuje zájmy, chování dítěte hned od raného věku. Následně vhodné pedagogické ovlivňování volného času mladých lidí je jednou z účinných forem prevence sociálně patologických jevů. Praktická část je zaměřena na vlastní průzkum na uvedené škole. Odborné literatury uvádí, že dívky lépe využívají svůj volný čas oproti chlapcům a rovněž lépe žáci s lepším prospěchem než žáci se slabším prospěchem. Ovšem v průzkumu se první hypotéza nepotvrdila, to, že svůj volný čas využívají aktivně spíše děvčata než chlapci a spíše žáci s lepším prospěchem ve škole než žáci se slabším prospěchem. Naopak se potvrdila druhá hypotéza. U žáků, kteří aktivně využívají svůj volný čas s rodiči, přáteli nebo na kroužcích, je větší prevence sociálně patologických jevů než u žáků, kteří ho vyplňují pasivně. Průzkum ukázal na to, že i v dnešní uspěchané době mají mladí lidé ve svém životě místo pro aktivní vyplnění svého volného času.

Lze konstatovat, že tato základní škola, její pracovníci dělají maximum pro své žáky, pro jejich smysluplné a účelné využívání volného času. Náplň školních družin a nabídky různých dovedných a sportovních kroužků motivuje děti k aktivnějšímu životnímu stylu, tím pádem k smysluplnému využívání volného času. Škola má velice dobře zpracovaný preventivní program, který je dobrým pomocníkem při zvládnutí sociálně patologických jevů.

K plošnějšímu zobecnění poznatků z praktické části by bylo zapotřebí zvolit větší vzorek. Z více škol by se dal vytvořit reálnější pohled na celkovou

problematiku - využívání volného času dětí a mládeže jako prevence sociálně patologických jevů.

„V prevenci problémů s návykovými látkami se správně zdůrazňuje nebezpečí nudy. Svá rizika však s sebou nese také opačný extrém, totiž když je dítě soustavně přetěžované a vyčerpané.“ (Nešpor, 2001, s. 18)

ZÁVĚR

Je zřejmé, že za účelné, smysluplné, aktivní využívání volného času dětí mohou v první řadě rodiče. Jsou rodiče, kteří se snaží dát dítěti ze sebe to nejlepší, vychovat z něho slušného člověka, na druhou stranu, jsou rodiče, kteří toto neumí. Rodiče jsou pro své děti svým chováním, konáním vzory, buď pozitivní, nebo negativní. Vliv rodiny na dítě trvá po celou dobu jeho růstu. Pro dítě v rodině je důležitá přiměřená péče, dostatek času na dítě, zejména v časném dětství, pevné citové vazby, vřelý styl výchovy a dobré vztahy mezi rodiči aj.

Velký vliv na smysluplné využívání volného času dětí a mládeže mají také školní instituce a organizace, které svojí nabídkou činností posilují pozitivní postoje mládeže v oblasti využívání volného času. Činnosti mezi vrstevníky na různých zájmových kroužcích, sportovních oddílech učí děti vzájemné spolupráci, mezilidským vztahům, kamarádství, pravidlům. To vše se odráží v jejich dalším životě, např. při účelném nakládání volného času. Děti, které nenavštěvují ve svém volném času žádné zájmové činnosti, se nudí, nemají co dělat a to často vede k tomu, že to děti svádí k činnostem sociálně patologických jevů. Dobrá preventivní opatření předchází všem typům sociálně patologických jevů. Proto je důležité, aby se u dětí a mládeže pedagogicky ovlivňoval jejich volný čas, protože nemají dostatek zkušeností s jeho využíváním. Dobrou motivací získají nové vědomosti, dovednosti, zkušenosti a návyky. Pozitivní spolupráce mezi institucemi či organizacemi a rodinou je vždy vítána a na místě.

Tato práce může posloužit uvedené škole k ověření jejich výsledků v oblasti prevence, např. v preventivním programu týkajícím se minimalizace šikany na škole, což určitě povede ke zdravějšímu a bezpečnějšímu sociálnímu klimatu na škole, dále i jako podklad pro další motivaci účelného využívání volného času svých žáků. Poznatky z práce by také mohly přispět k získání aktuálního pohledu na problematiku volnočasových aktivit, následně k vyhodnocování preventivně patologických jevů na škole.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV Nakladatelství, 2003. ISBN 80-86642-08-09.

DVOŘÁČEK, J. *Základy pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2014. ISBN 978-80-245-2014-8.

FISCHER, S., J. ŠKODA. *Sociální patologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.

FROMM, E. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha: AURORA. 2007. ISBN 978-80-7299-089-4.

GOODYER, P. *Drogy + teenager*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Slovanský dům, 2001. ISBN 80-86421-44-9.

HÁJEK, B., B. HOFBAUER, J. PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.

HOFBAUER, B. *Děti mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.

KRAUS, B., SÝKORA, P. *Sociální pedagogika I*. Brno: Bony Press, 2009.

KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál. 2005. ISBN 80-7178-123-1.

MATOUŠEK, O. a A. MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence*. 3. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8.

MATOUŠEK, O. a A. KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.

MAŘÍKOVÁ, H., M. PETRUSEK aj. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.

MORAVCOVÁ, E., Z. PODANÁ, J. BURIÁNEK. a kol. *Delikvence mládeže*. 1. vyd. Praha: Stanislav Juhaňák – TRITON, 2015. isbn 978-80-7387-860-3.

NEŠPOR, K. *Vaše děti a návykové látky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-515-6.

PÁVKOVÁ, J., B. HÁJEK, B. HOFBAUER, V. HRDLIČKOVÁ a A. PAVLÍKOVÁ. *Pedagogika volného času*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-423-6.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ. E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál. 2003. ISBN – 80-7178-722-8.

SPURNÝ, J. *Psychologie násilí. Psychologické podstatě, jeho projevech a způsobech psychologické obrany proti němu*. Praha: EUROUNION,1996. ISBN 80-85858-30-4.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-7184-488-8.

Seznam použitých internetových zdrojů

STŘEDISKA VOLNÉHO ČASU. [online]. 2014 [cit. 2015-01-26]. Dostupné z:
<http://www.msmt.cz/mladez/strediska-volneho-casu>.

ORGANIZACE DUHA. [online]. 2014 [cit. 2015-01-26]. Dostupné z:
<http://www.duha.cz/>.

ZÁKLADNÍ ŠKOLA 22. PLZEŇ. [online] 2014 [cit. 2014-11-25]. Dostupné z:
<http://www.22zsplzen.cz/>.

PREVENTIVNÍ PROGRAM. [online]. 2014 [cit. 2014-11-20]. Dostupné z:
<http://www.22zsplzen.cz/wp-content/files/dokumenty/preventivni-program.pdf>

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 – Pohlaví respondentů 8. třídy.....	49
Graf 2 – Pohlaví respondentů 9. třídy.....	49
Graf 3 – Věk respondentů 8. třídy.....	49
Graf 4 – Věk respondentů 9. třídy.....	50
Graf 5 – Prospěch respondentů 8. třídy.....	50
Graf 6 – Prospěch respondentů 9. třídy.....	51
Graf 7 – Návštěva zájmových kroužků respondentů 8. třídy	51
Graf 8 – Návštěva zájmových kroužků respondentů 9. třídy	52
Graf 9 – Plánování volného času respondentů 8. třídy	53
Graf 10 – Plánování volného času respondentů 9. třídy	53
Graf 11 – Využívání volného času respondentů 8. třídy	54
Graf 12 – Využívání volného času respondentů 9. třídy	54
Graf 13 – Využívání volného času respondentů 8. třídy s přáteli	56
Graf 14 – Využívání volného času respondentů 9. třídy s přáteli	56
Graf 15 – Využívání volného času respondentů 8. třídy s rodiči.....	57
Graf 16 – Využívání volného času respondentů 9. třídy s rodiči.....	57
Graf 17 – Kapesné respondentů 8. třídy.....	58
Graf 18 – Kapesné respondentů 9. třídy.....	58
Graf 19 – Osobní zkušenosti respondentů 8. třídy	59
Graf 20 – Osobní zkušenosti respondentů 9. třídy	59
Graf 21 – Spokojenost s využíváním volného času respondentů 8. třídy	60
Graf 22 – Spokojenost s využíváním volného času respondentů 8. třídy	60

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Dotazník	I
Příloha B – Vyplněný dotazník žákem 8. třídy	II
Příloha C – Vyplněný dotazník žákem 8. třídy	III
Příloha D – Vyplněný dotazník žákem 9. třídy	IV
Příloha E – Vyplněný dotazník žákem 9. třídy	V

PŘÍLOHY

Příloha A – Dotazník

Datum: .....

(Pro zpracování bakalářské práce: Děti, mládež a volný čas jako prevence patologických jevů)

1. Jsi: a) chlapec
b) dívka

2. Kolik je ti let? .....

3. Jaký máš ve škole prospěch?

- a) prospěl/a s vyznamenáním
b) prospěl/a
c) dostávám 4, 5

4. Navštěvuješ ve škole, v Domově dětí, v ZUŠ, popř. v jiném zařízení nějaký kroužek?

- a) ano
b) ne

5. Pokud navštěvuješ nějaký kroužek, tak jaký a kolik let?

.....
.....

6. Plánuješ si svůj volný čas?

- a) ano
b) ne
c) někdy

7. Jak trávíš svůj volný čas?

- a) učím se
b) jdu na zájmový kroužek
c) jsem s rodiči, s rodinnými příslušníky
d) navštívím kulturu – kino, divadlo, ...
e) jdu ven s přáteli
f) jsem doma na PC
g) dívám se na televizi
h) nudím se

8. Kolik hodin denně trávíš na PC?

.....

9. Pokud jdeš ven s přáteli, co děláte?

- a) povídáme si
- b) sportujeme
- c) nudíme se spolu
- d) potulujeme se ulicemi, ...
- e) jinak, doplň: .....

10. Pokud trávíš volný čas s rodinou, co děláte?

- a) povídáme si
- b) aktivně spolu trávíme volný čas (sport, turistika, kultura, rodinný výlet, dovolená,...)
- c) domácí práce
- d) díváme se na televizi
- e) nic neděláme, nudíme se
- f) jinak, doplň:
.....

11. Dostáváš od rodičů kapesné? Pokud ano, jakou částku a jak s ním nakládáš?

- a) ano .....
- b) ne .....

12. Máš osobní zkušenosti s:

- a) alkoholem
- b) s kouřením
- c) s jinými návykovými látkami

13. Jsi spokojený/á s trávením svého volného času?

- a) ano
- b) ne
- c) někdy

14. Jak bys chtěl/a trávit svůj volný čas?

.....

Děkuji za vyplnění dotazníku, Milena Peroutková.

Příloha B – Vyplněný dotazník žákem 8. třídy

Příloha C – Vyplněný dotazník žákem 8. třídy

Příloha D – Vyplněný dotazník žákem 9. třídy

Příloha E – Vyplněný dotazník žákem 9. třídy

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora:	Milena Peroutková
Obor:	Speciální pedagogika - vychovatelství
Forma studia:	prezenční
Název práce:	Děti, mládež a volný čas jako prevence patologických jevů
Rok:	2016
Počet stran textu bez příloh:	55
Celkový počet stran příloh:	10
Počet titulů českých použitých zdrojů:	18
Počet titulů zahraničních použitých zdrojů:	0
Počet internetových zdrojů:	4
Počet ostatních zdrojů:	0
Vedoucí práce:	Mgr. Martina Bürgerová